

ATATÜRK DÖNEMİ'NDE MADEN VE ENERJİ ALANINDA KURULAN VE SONRAKİ DÖNEM TÜRKİYE SANAYİSİNE KATKI SAĞLAYAN BİR İKTİSADÎ DEVLET TEŞEKKÜLÜ: ETİBANK

A PUBLIC ECONOMIC ORGANIZATION FOUNDED
DURING ATATÜRK PERIOD IN THE FIELD OF MINING
AND ENERGY CONTRIBUTED TURKEY'S INDUSTRY
IN THE FOLLOWING ERA: ETİBANK

Mehmed Gökhan POLATOĞLU*

Özet

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni ekonomik yönden kalkındırmak için ülkenin yeraltı ve yerüstü kaynaklarının etkili bir biçimde kullanılması gerekiyordu. Bu bakımdan sanayinin bel kemiğini oluşturan maden ve elektriğin yurt içinden kolay ve ucuz bir şekilde elde edilmesi oldukça önemli bir yer teşkil etmekteydi. Bu bağlamda 1925'te Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kuruldu. Ekonomik durumu ve teknik imkânları nispetinde devraldığı sanayi tesislerini belirli bir seviyeye ulaştıran banka, madencilik alanında kapsamlı çalışmalar yapamadı. Bunu gerçekleştirmek için Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleriyle 1935'te bir iktisadî devlet teşekkülü olan Etibank kurulmuştu.

Banka, Türkiye'nin yeraltı ve yerüstü kaynaklarını modern tesisler vasıtasıyla ve yüksek verimlilik anlayışıyla çıkarıp, işleyerek ilgili kurumlara dağıttı. Böylece Etibank kurduğu hidroelektrik ve termik santraller ile Türkiye'nin enerji ihtiyacının önemli bir kısmını karşılayabildi. Aynı zamanda kurum bünyesindeki tesislerin işletme giderlerinin karşılanması ve halkın birikimlerinin güvenilir bir yerde değerlendirilmesi için Etibank, 1955'ten itibaren bankacılık faaliyetine başladı.

Bu çalışma ile Etibank'ın kuruluşu, faaliyet gösterdiği alanlar ve Türkiye ekonomisine yapmış olduğu katkılar üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Ekonomi, Etibank, Maden, Enerji.

Abstract

It was necessary to use the underground and ground sources of the country efficiently in order to develop the newly founded Republic of Turkey. In this respect, it was important to supply minerals and electricity which constituted the backbone of industry easily and cheaply within the country. To reach this goal, Turkish Industry

---

* Dr., gokhanpolatoglu@hotmail.com

and Mineral Bank was founded in 1925. The bank, which took over the industrial facilities to a certain level within the means of its financial and technical potential, could not make extensive work in the field of mining. In order to realize this goal, Etibank, a public economic enterprise, was founded by the instruction of Mustafa Kemal Atatürk in 1935.

The bank, with an understanding of high efficiency, extracted underground and ground sources by means of modern plants and distributed them to the related establishments after processed them. Thus, Etibank was able to meet an important part of energy need of Turkey by means of hydroelectric and steam power plants it had founded. Meanwhile, Etibank, began its banking activities after 1955 in order to cover the operating expenses of its establishments and to operate the savings of the people safety.

In this study, an assessment of the foundation of Etibank, of its fields of activity and contributions it has made to Turkish economy was made.

Key Words: Turkey, Economy, Etibank, Mineral, Energy.

Giriş

Eskiçağlardan beri dönemsel geçişlerde ve medeniyetlerin ilerlemesinde temel unsur maden idi. Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesinde buhar ve su kaynağının dışında kömür madeninin de önemli bir etkisi oldu. Aynı zamanda kalkınmış ülkeler genel itibariyle zengin maden yataklarının olduğu yerlerde kuruldu. Bu bakımdan maden ile ekonomik gelişmişlik seviyesi arasında doğru bir orantı vardı. Bunun bilincinde olan Cumhuriyet Hükümetleri, kalkınma faaliyetleri kapsamında ilk yıllardan itibaren sanayileşmek için madencilik sektörüne büyük bir önem verdi. Bu maksatla maden ocaklarının millileştirilmesi politikası izlendi.

Banka ülkenin yeraltı servetlerinin işlenerek ekonomiye kazandırılması hususunda Mustafa Kemal Atatürk'ün büyük bir hassasiyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Kendisi, henüz Cumhuriyet'in ilan edilmediği 1922'de yaptığı bir konuşmasında konu hakkında şu açıklamada bulundu;

“Ekonomik siyasetimizin mühim gayelerinden biri de umumî menfaatleri doğrudan doğruya ilgilendirecek ekonomik kuruluşları ve teşebbüsleri malî ve teknik kudretimizin müsaadesi nispetinde devletleştirmedir. Bu cümleden olarak; topraklarımızın altında işlenilmeden duran maden hazinelerini az zamanda işlenerek, milletimizin menfaatine açık bulundurmak bu usul sayesinde mümkündür.”¹

Ancak karma ekonomik yapı içinde; ticaret, ziraat, sanayi ve maden alanında ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek üzere yapılacak yatırımları

¹ Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Haz. Utkan Kocatürk, Ankara 1999, s. 260.

özel teşebbüsün karşılaşması maddi ve teknik açıdan mümkün görülmemekteydi. Bu nedenle büyük çaplı kamu yatırımlarının devlet desteği ile gerçekleştirilmesine karar verildi. Devletçilik politikasının uygulanmasında İktisadi Devlet Teşekkülleri önemli bir rol oynadı.²

Sektörel bazda madencilik üzerine 1850-1915 döneminde işletilen Ergani bakır madeni dışında, devlet tarafından önemli bir girişimde bulunulmamıştı. Cumhuriyet'in ilanı sonrası ise devlet, maden işletmeciliğinde etkin bir şekilde yer almaya başladı.³

Mustafa Kemal Atatürk, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni ekonomik yönden kalkındırmak amacıyla birçok sahada ileriye dönük yatırımları teşvik etti ve destekledi. Bunlar arasında maden ve enerji sektörünün mihenk taşlarından Etibank'ta yer almaktaydı. Bankanın kuruluş zemini, yabancıların elindeki bir kısım maden havzalarının, demiryollarının ve enerji tesislerinin millileştirilmesi ile hazırlandı. Bu bağlamda Mustafa Kemal Atatürk, maden ve işletmeciliğinin önemine ilişkin olarak 1 Kasım 1937'de TBMM'de yaptığı konuşmasında madencilik faaliyetlerinin bir plan çerçevesinde ve fenni yöntemlerle ele alınıp iktisadi ilerlemeye kesintisiz katkı sağlaması gerektiğine aşağıdaki şekilde vurgu yapmıştır;

“... Türkiye’de devlet madenciligi, milli kalkınma hareketiyle yakından alakalı mühim mevzulardan biridir. Umumi endüstrileşme telâkımızden başka, maden arama ve işletme işine her şeyden önce harici tediye vasıtalarımızı, döviz gelirimizi arttırabilmek için devama ve hususi bir ehemmiyet vermeye mecburuz. Maden Tetkik ve Arama Dairesinin çalışmalarını azami inkişaf vermesini, bulunacak madenlerin rantabilite hesapları yapıldıktan sonra plânlı şekilde hemen işletmeye konulmasını temin etmemiz lâzımdır. Elde bulunan madenlerin en mühimleri için üç yıllık bir plân yapılmalıdır. Ereğli şirketini satın aldığımız ve Ereğli kömür havzasında rasyonel bir üretim plânının günün meselesi olduğunu biliyorsunuz. Bunun ikmâli çabuklaştırılarak kömür üretimimiz kısa bir zamanda en az bir misli arttırılmalıdır. Diğer taraftan Maden Tetkik ve Arama Dairesinin Divriği sahasında bulduğu ve cevher nispeti itibarı ile ehemmiyetli olan demir madeninin süratle işletilmesine geçilmeli ve Karabük Demir-Çelik Sanayimiz ihtiyaç plâni dışındaki kısmının ihracatına başlanılmalıdır.”⁴

Yapılan çalışmalar sonucu Maliye Vekâleti'nin üçte bir hissesinin olduğu

² Mustafa A. Aysan, “Atatürk Devletçiliği ve Sonraki Uygulamalar”, *Atatürk ve Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si*, Ankara 1981, s. 165.

³ *Etibank El Kitabı*, Haz. Orhan Karul, Etibank, Ankara 1967, s. 9.

⁴ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)*, Devre: V, C: 20, Ankara 1937, s. 5.

“*Ergani Bakır Madeni Şirketi*” 1924’te faaliyete geçti.⁵ Ayrıca ülkenin yeraltı ve yerüstü kaynaklarını değerlendirmek üzere sanayi tesisleri kurmak, işletmek, maden imtiyazı almak ve sanayi ve maden işletmelerine kredi sağlamak için 19 Nisan 1925’te kabul edilen 633 Sayılı “*Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası Kânunu*” ile Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kuruldu.⁶

Ergani Bakır Madeni Şirketi’ndeki devlet hissesi 1926’da Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası’na devredildi.⁷ Banka, devraldığı sanayi tesislerini ekonomik şart ve teknik imkânları dâhilinde belirli bir seviyeye ulaştırdı. Ancak madencilik alanında yeteri kadar bir çalışmada bulunamadı.⁸

Tüm bunların dışında yabancıların elinde bulunan demiryolu, maden ve elektrik şirketleri millileştirildi. Bunlardan; Güney Anadolu Manganez Madencilik Şirketi, Kireçlik Krom Madencilik Şirketi ve Fethiye Simli Kurşun Madencilik Şirketi 1928’de⁹, Anadolu, Mersin, Tarsus ve Adana demiryolları 1928’de, Mudanya ve Bursa Demiryolu T.A.Ş. 1931’de, İzmir, Afyon, Manisa ve Bandırma demiryolu hattı 1934’te, Aydın demiryolu hattı 1935’te, Ereğli Limanı 1937’de, İstanbul Türk Anonim Elektrik Şirketi ve Şark Demiryolları T.A.Ş. 1938’de devletleştirilen işletmeler arasında yer almaktaydı.¹⁰

Yabancıların elindeki işletmelerin devletleştirilmesi öncelikle ülke güvenliğinin sağlanması ve stratejik değerdeki kaynakların daha verimli bir şekilde kullanılması bakımından oldukça önem taşımaktaydı. Bu bakımdan ulaşım, elektrik ve maden alanındaki millileştirme çalışmaları sonrası yeraltı kaynaklarının bilimsel yöntemler ile işletilmesi ve elektrik enerjisinin üretimi ve dağıtımında devletin etkin bir rol alması¹¹ için 1935’te Etibank kuruldu ve kısa bir sürede önemli faaliyetlerde bulundu.¹²

Etibank’ın ilk faaliyet yılları olan 1935-1939 döneminde, millileştirilen bakımsız durumdaki maden ocakları ile ulaşım ve elektrik tesisleri yenilendi.¹³ Buna bağlı olarak kısa sürede büyük bir üretim artışı gerçekleşti. Böylece

⁵ *Etibank El Kitabı*, s. 9.

⁶ *T.C. Resmî Gazete*, Sayı 96, (23 Nisan 1925)

⁷ *Etibank El Kitabı*, s. 9.

⁸ *Türk Ekonomisi Dergisi*, Sayı 45-47, (Mart-Mayıs 1947), s. 157.

⁹ Yahya Sezaî Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Ankara 1982, s. 176-177.

¹⁰ M. Öğüt Yazman, *Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesi*, Ankara 1973, s. 72-73.

¹¹ *Türk Ekonomisi Dergisi*, Sayı 45-47, (Mart-Mayıs 1947), s. 157.

¹² Mükerrerem Hiç, “Atatürk’ün İktisadi Alandaki Görüş ve Politikaları”, *Atatürk ve Cumhuriyet Dönemi Türkiye’si*, Ankara 1981, s. 139.

¹³ Avni Zarakolu, “Türkiyenin Maden ve Enerji Ekonomisinde Etibank”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, (1958), s. 183.

maden üretimi 1933-1939 döneminde %58 oranında arttı.¹⁴

Banka, madencilik çalışmalarında ülke ekonomisi, kalkınması ve savunması bakımından oldukça önem taşıyan; kömür, bakır, linyit, krom ve demir madeni üzerine üretimini yoğunlaştırdı. Bunlardan kömür ve linyit özellikle enerji üretiminde; krom, bakır ve demir ise ağır sanayide kullanılmaktaydı.¹⁵ Etibank, özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında ülkenin maden ve enerji ihtiyacının bir kısmını karşıladı. 2000'li yıllara kadar ülke ekonomisine önemli katkılarda bulunan Etibank, mali sorunlarla karşılaşması üzerine özelleştirildi. Ancak yeterli iyileştirmenin yapılamaması nedeniyle fona devredilen kurum, 2004'ten itibaren Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü ismi altında faaliyetlerine devam etmektedir.

Türkiye'nin yeraltı ve yerüstü kaynaklarını değerlendirerek Atatürk'ün hedeflediği devlet madenciliği ve ülkenin endüstrileşmesinde büyük katkı sağlayan Etibank'ın faaliyetleri aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin endüstrileşme sürecine dair de önemli bilgiler sunar ve bu çalışma da bu amaçla hazırlanmıştır. Çalışmada Etibank'ın kuruluşundan günümüze kadar maden, enerji ve bankacılık alanındaki faaliyetleri ile birlikte kurumsal yapısı incelenecektir.

A- Etibank'ın Kuruluşu ve Faaliyet Alanları

Türkiye'nin sanayileşmesi için maden ve enerji temini oldukça önem taşımaktaydı. Bundan dolayı ülkenin yeraltı kaynaklarını işletmek ve elektrifikasyonu gerçekleştirmek için 14 Haziran 1935'te kabul edilen 2804 Sayılı Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Kanunu ile "*Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü*"¹⁶ ve 2819 Sayılı Elektrik İşleri Etüt Dairesi Teşkiline Dair Kanun ile "*Elektrik İşleri Etüt İdaresi*" kuruldu.¹⁷

Her iki teşkilatın çalışmalarından elde edilecek sonuçları uygulamak üzere 14 Haziran 1935'te yayımlanan 2805 Sayılı Eti Bank Kanunu ile Ankara'da 20.000.000 lira sermaye ile "*Etibank*" kuruldu.¹⁸ Bankanın adı, Etilerin madeni ilk kez bulmasına dayanarak verildi.¹⁹ Banka; genel müdür, başkan ve dört üyeden oluşan beş kişilik bir idare meclisi tarafından yönetilmeye başladı.²⁰

¹⁴ Hiç, a.g.m., s. 139.

¹⁵ Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu, "Dünyada ve Türkiyede Enerji Üretiminde Kömürün Yeri ve Geleceği", *Bilimsel Madencilik Dergisi*, Cilt: XIII, Sayı 1, (1974), s. 11-14.

¹⁶ *T.C. Resmî Gazete*, Sayı 3035, (22 Haziran 1935), s. 5378.

¹⁷ *T.C. Resmî Gazete*, Sayı 3036, (24 Haziran 1935), s. 5397.

¹⁸ *Eti Bank Kanunu*, Ankara 1935, s.1-5.; *Eti Bank 1935-1945*, Haz. Aslan Tufan Yazman, s. 7.

¹⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Nisan 1935, s. 1.

²⁰ *Eti Bank Kanunu*, s. 1-5.; *Eti Bank 1935-1945*, s. 7.

Etibank'ın ilk faaliyet dönemindeki görev dağılımına bakıldığında; Genel müdürlükte İktisat Vekilliği Endüstri Genel Müdürü İlhami Nafiz Pamir²¹, maden şubesinde Maden Yüksek Mühendisi Bedri Bekiroğlu, bankacılık şubesinde Yakup Dinçbaş, kömür şubesinde Maden Yüksek Mühendisi Hikmet Rıza Saylan, metal şubesinde Maden Yüksek Mühendisi Şehap Birgi Beyler yer almaktaydı.²²

Ülkenin yeraltı kaynaklarını işlemek, değerlendirmek ve bankacılık faaliyetlerinde bulunmak üzere kurulan ve bir İktisadî Devlet Teşekkülü²³ olan Etibank, faaliyetlerine 37.500 lira sermaye ile 23 Ekim 1935'te başladı.²⁴

Etibank'ın görevleri arasında; maden cevheri, taşocağı maddesi, madeni hammadde ve maden malzemesi almak ve satmak, bunların alım-satım işlerine aracılık etmek, Türkiye'de maden, bitüm, petrol ve türevleri için arama ruhsatnameleri hazırlamak, elektrik santralleri kurmak, buralarda üretilen elektriğin nakil ve dağıtım haklarını almak, hatlar kurarak elektrik enerjisini dağıtmak, elektrik aleti, malzemesi ve makinesi üretecek fabrikalar kurmak, tüm bu işler ile uğraşacak ticari şirketler kurmak veya yurt içi ve yurt dışında kurulan bu gibi teşekküller ile ortaklık kurmak vardı. Ayrıca bankacılık faaliyetlerinde bulunmak, Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nin projelerine destek vermek, üzerinde bulunan maden, elektrik, nakil ve dağıtım imtiyazlarını, ruhsatnamelerini mahdut mesuliyetli ve kendisine bağlı kurulan şahsi hükmiyete sahip müesseselere devretmek de Etibank'ın görevleri arasındaydı.²⁵

Etibank, kurumsal faaliyetlerini kendi ilkeleri kapsamında oluşturarak iş verimini, kalitesini ve etkinliğini yükseltmeyi amaçlamıştır. Bunun için personelinin kurumun işlevine uygun hareket etmesini, amirlerinin talimatlara bağlı kalmalarını, çalışmalarında devamlılık ilkesini benimsemelerini,

²¹ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 030.18.1.2. Yer No: 59.88.14.; İlhami Nafiz Pamir 1895'te Selanik'te doğdu. Berlin Mühendislik Okulu'ndan mezun oldu. Ticaret ve Ziraat Nezareti Müdüriyeti'nde 26 Ağustos 1935'te göreve başladı. 31 Mayıs 1935'te Sanayi Umum Müdürlüğü'ne atandı. 20 Kasım 1935-7 Ekim 1939 döneminde Etibank Genel Müdürü olarak görev yaptı. Ardından Makine Kimya Enstitüsü Kurumu Yönetim Kurulu Başkanlığı vazifesinde bulundu. *Etibank Bülteni*, Sayı 79, (Ekim 1985), s. 7.; *Etibank El Kitabı*, s. 13.

²² Burhan Ulutan, *Etibank 1935-1985*, Ankara 1987, s. 113.

²³ *Etibank ve Faaliyetleri*, Ankara 1982, s. 7.; *Ulus Gazetesi*, 17 Haziran 1935, s. 6.; *Anadolu Gazetesi*, 20 Haziran 1935, s. 6.

²⁴ Etibank'ın fiilen kullandığı sermaye miktarı 1935 yılı sonunda 48.000 lira iken, büyük bir artış kaydederek 1936 yılı sonunda 4.400.000 liraya ulaştı. Bankanın temsil ettiği varlık miktarı 1945 yılı sonu itibarıyla 231.000.000 lira idi. Tedavüldeki kıymet tutarı 1940'da 18.700.000 lira iken, 1945'te 123.600.000 liraya yükseldi. *Türk Ekonomisi Dergisi*, Sayı 45-47, (Mart-Mayıs 1947), s. 158.

²⁵ *Eti Bank Kanunu*, s. 1-3.

politikaya karışmamalarını, kendilerini yetiştirmelerini, mesai saatlerine riayet etmelerini, bir devlet memuru olarak davranışlarına, kılık ve kıyafetlerine özen göstermelerini ve sağlıklarına dikkat etmelerini esas kabul etmiştir.²⁶

Banka'nın ilk olarak planlanan çalışmaları arasında; Şark kromlarının, Keçiörlü kükürt işletmesinin, Ergani, Kuvarstan, Murgul bakır, Keskin molibden madeninin, Ereğli taşkömürü havzası ocağının ve Kütahya linyit havzasının verimli bir şekilde işletilmesi, Zonguldak ve Kütahya bölge santrallerinin kurulması ile ev yakıtının üretilmesi bulunmaktaydı.²⁷

Etibank, 17 Haziran 1938'de kabul edilen 3460 Sayılı “*Sermayenin Tamamı Devlet Tarafından Verilmek Suretiyle Kurulan İktisadî Teşekküllerin Teşkilatı ile İdare ve Murakabeleri Hakkında Kanun*” ile bir İktisadî Devlet Teşekkülü oldu.²⁸ Böylece kendisine bağlı maden ve enerji tesislerini yine kendisi tarafından kurulan müesseseler ile yönetmeye başladı. Zaman içerisinde Etibank'ın faaliyet alanının ilerlemesi ile kömür işletmeleri müesseseleri ve Türkiye Kömür Satış ve Tevzi Müessesesi gibi işletmeler ayrı bir iktisadî devlet teşekkülü olarak çalışmalarına devam etti.²⁹

Sonuç itibarıyla Etibank'ın kuruluş aşaması öncelikle yabancıların elinde bulunan maden ocaklarının millileştirilmesi ile başlamıştır. Ardından Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nün ve Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nin 1935'te açılması ile teknik ve idari zemin hazırlanmıştır. Tüm bu çalışmaların sonucu 14 Haziran 1935'te kurulan Etibank, maden ve elektrifikasyon alanında geniş çaplı faaliyetlere başlamıştır.

1- Madencilik Faaliyetleri

Etibank bünyesinde; 1938'de Ereğli Kömürleri İşletmesi Müessesesi, 1939'da Şark Kromları İşletmesi Müessesesi, Garp Linyitleri İşletmesi Müessesesi ve Divriği Demir Madenleri İşletmesi Müessesesi, 1940'da Türkiye Kömür ve Satış Tevzi Müessesesi, 1943'te Keçiörlü Kükürtleri İşletmesi Müessesesi³⁰, 1944'te Türkiye Bakır İşletmesi Müessesesi faaliyete geçmiştir.³¹

²⁶ *Etibank El Kitabı*, s. 63.

²⁷ Sıddık Aksoy, “Cumhuriyet Dönemi Madenciliğinde Etibank”, *Etibank Bülteni*, Sayı 79, (Ekim 1985), s. 24.

²⁸ Cemil Başgöze, “Etibank”, *Etibank Dergisi*, Sayı 1, (Mayıs 1961), s. 5.

²⁹ Zarakolu, *a.g.m.*, s. 172-173.

³⁰ İşletmenin merkezi Keçiörlü idi. Tesiste 1948 yılı itibarıyla 240 işçi çalışmakta ve günlük 2 lira ile 1.18 lira sosyal yardım yapılmaktaydı. İşletmede 1948'de 2.619 ton kükürt üretildi. *Etibank 1949*, Etibank, Ankara 1949, s. 7.

³¹ *Türk Ekonomisi Dergisi*, Sayı 45-47, (Mart-Mayıs 1947), s. 158.

a- Ereğli Kömürleri İşletmesi Müessesesi

İşlevi itibariyle enerji, deniz ve demir yolu taşımacılığı ile endüstri gibi alanlarda kullanılan kömürün elde edilmesi amacıyla Türkiye’de tarihi süreç içerisinde birçok çalışma yapıldı. Cumhuriyet Dönemi’nde kömür işletmeleri üzerine yapılan ilk çalışmalar, Zonguldak havzasının millileştirilmesi doğrultusunda İş Bankası’nın 1926’da havzadaki 63, 177 ve 200 numaralı ocakları işletmek için Türk-iş Maden Kömür İşleri Anonim Şirketi’ni ve Kozlu havzasındaki 69 ile 21 numaralı İhsaniye ocağını işletmek üzere Kömür İş Kozlu Kömür İşleri Türk Anonim Şirketi’ni kurması ile başladı.³²

İş Bankası tarafından 1929’da Kilimli Madenleri T.A.Ş. ve 1935’te Kireçlik Maden Kömürleri T.A.Ş. tesis edildi. Bu dönemde Ereğli Havzası³³; her biri 1.000.000 ton kömür üretim kapasitesine sahip Zonguldak ve Kozlu işletmeleri ile 1.5-2.000.000 ton imalat yapan Çatalağzı işletmesinden oluşmaktaydı. Ereğli Taşkömürü Havzası’nda 4.500.000 ton kömür çıkarmak için 17.000.000 lira sermayeli bir kömür işleme tesisi açıldı.³⁴ Bu tesisin³⁵ havzası, Ereğli Köseazgı’ndan başlayarak Çamlı, Kandilli, Kireçlik, Kozlu, Zonguldak, Karadon, Gelik, Amasra, Çarşamba ve Söğütözü’nü içerisine alan 200 km’lik bir alanı kapsamaktaydı.³⁶

Ereğli Kömürleri İşletmesi Müessesesi kurulurken Hükümet, Fransız Ereğli Kömür Şirketi’nin Zonguldak ve İstanbul’daki varlıklarını 1936’da satın alarak millileştirdi.³⁷ Ardından da Ereğli kömür tesisleri 11 Haziran 1937’de yayımlanan 3241 Sayılı “*Ereğli Şirketinden Alınan Liman, Demiryolu ve Madenlerle Kozlu ve Kilimli Demiryollarının İşletilmesi ve Havzadaki Deniz İşlerinin İnhisar Altına Alınması Hakkında Kanun*” ile Etibank’a devredildi.³⁸ Tesis 3 Ocak 1938’de Ereğli Kömürleri İşletme Müessesesi’ne dönüştürüldü.³⁹

³² Ahmet Ali Özeken, *Türkiye Kömür Ekonomisi Tarihi*, İstanbul 1955, s. 67 - 68.

³³ Ereğli kömür havzasında kömür, ilk olarak 1822 yılında Ereğli’ye bağlı Kestaneci Köyü’nde yaşayan gemici Hacı İsmail Efendi tarafından keşfedilmiştir. İsmail Efendi, köyde bulduğu siyah taşları İstanbul’a götürüp Sultan II. Mahmud’a sunmuştur. Özeken, *a.g.e.*, s. 4.

³⁴ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 030.10.0.0. Yer No: 166.156.2.

³⁵ *Etibank 1949*, s. 7.; İşletmenin merkezi Zonguldak idi. Tesiste 1948 yılı itibariyle 28.017 işçi çalışmakta ve günlük 3.02 lira ücret ile 1.60 lira sosyal yardım yapılmaktaydı. 1948’de 2.573.000 ton kömür üretildi. *Etibank 1949*, s. 7.

³⁶ *Etibank 1949*, s. 7.

³⁷ Ereğli havzasının tamamı 1 Aralık 1940’dan itibaren devletin eline geçmiştir. C. Z. Aysan, “Endüstri Hayatımızda Mühim Bir İnkılâp Zonguldak Kömür Havzamızın Devletçe İşletilmesi”, *Karaelmas Zonguldak Halkevi Dergisi*, Sayı 3, (1940), s. 8-9.

³⁸ *T.C. Resmî Gazete*, Sayı 3639, (24 Haziran 1937), s. 8368.

³⁹ Hâmide Topçuoğlu, “Etibank ve Sosyal Politikası”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 1-2, (1956), s. 301.

Havza'daki maden üretimini artırmak ve bu maksatla modern yöntem teknikleri uygulamak için İngiliz Meco Şirketi Paris Şubesi Direktörü Donald Gurrey, Maden Ocağı Müdürü J. T. Barclay ve Uzman Mühendis J. R. Jinks 9 Haziran 1938'de Türkiye'ye geldi.⁴⁰

Yabancı heyet yetkilileri maden çıkarımı ve işletiminde verimi arttırıcı yöntemler üzerine bilgilendirmede ve incelemelerde bulunmak için maden ocaklarının bulunduğu yerlere gitti. Yetkililer çalışmaları kapsamında, yapılacaklar hakkında kısaca şu açıklamalarda bulundu;

*“Türkiye’ye Karadeniz sahilindeki kömür ocaklarını makineleştirmek suretiyle üretimi artırmak için tetkikat yapmak üzere geldik. Her sahada diğer dünya milletlerinden geri kalmadığını göstermiş olan Türkiye’nin madencilik sahasında da aynı gelişmeyi temin edeceğine imanımız vardır. Seri adımlarla sanayileşmekte olan Türkiye’de yeni kurulan fabrikalarda büyük bir liyakat gösteren Türk işçisinin makineleştirilecek Türk maden ocakçılığında da aynı ihtisas ve kabiliyeti göstereceği muhakkaktır. Bu hususta yakında bir fikir edinmek maksadıyla derhal Ereğli, Zonguldak, Kozlu maden havzasına gidiyoruz...”*⁴¹

Bu arada Türkiye’de taşkömürü üretiminde Tablo 1’de görülebileceği gibi yalnızca 1936 yılında bir önceki yıla göre gerileme olmasına karşın genel itibariyle artış meydana gelmiş ve somikok üretimi ise 1936’da bir önceki yıla göre yaklaşık beş kat artmıştı. İlerleyen yıllarda büyük ölçekli bir üretim olmamakla birlikte 1939’da yaklaşık 10.000 tonluk bir imalat kaybı yaşanmıştı.

Tablo 1. Etibank’ın 1935-1939 dönemindeki taşkömürü ve somikok üretim miktarı.⁴²

Yıl	Taşkömürü (ton)	Sömikok (ton)
1935	2.340.491	10.535
1936	2.298.649	54.457
1937	2.306.869	55.899
1938	2.696.397	68.338
1939	3.019.458	58.777

Etibank Ereğli Kömürleri İşletmesi Müessesesi 23 Ekim 1943’te “*Mahdut Mesuliyetli Ereğli Kömürleri İşletmesi Müessesesi*” ne dönüştürüldü.⁴³ İcra Vekilleri Heyeti’nin 24 Mayıs 1944’te aldığı karar üzerine Ereğli Kömürleri

⁴⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Haziran 1938, s. 1-2.

⁴¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Haziran 1938, s. 2.

⁴² “Eti Bank 1935-1945”, *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, Cilt 34, (1945), s. 317.

⁴³ <http://www.taskomuru.gov.tr/index.php?page=sayfagoster&id=7>: (Erişim tarihi: 15 Ekim 2018.)

İşletmesi Müessesesi'ne Ziraat Bankası fonundan 5.000.000 lira kaynak aktarıldı.⁴⁴ Etibank'a bağlı Ereğli Kömürleri İşletmesi Müessesesi 1957'de kurulan Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu'na devredildi.⁴⁵

b- Şark Kromları İşletmesi Müessesesi

Türkiye'de jeolojik yapı itibariyle krom içeren serpantin ve peridotitlere yoğun olarak rastlanmaktadır.⁴⁶ Bu bakımdan Etibank, İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1938-1942) kapsamında madencilik alanındaki çalışmalarında krom üretimine öncelikli bir yer verdi.⁴⁷ Bu maksatla Şark Krom İşletmeleri Müessesesi bünyesinde Elazığ'a bağlı Guleman'da⁴⁸ 500.000 sermayeli ve 100.000 ton üretim kapasiteli bir krom madeni tesisi ve krom madeni yedek işletme tesisi inşa edildi.⁴⁹

Etibank, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nün bulduğu madenleri işletecek ve devlete geçen madenleri devralacaktı. Bu bakımdan ilk olarak Elâzığ'ın Maden ilçesine bağlı Guleman'daki krom madeni 1 Şubat 1936'da Etibank'a devredildi. 14 Mayıs 1936'da üretime başlayan müessesenin müdürlüğüne Necit Behiç Erkin atandı.⁵⁰

Şark Krom İşletmeleri Müessesesi bünyesindeki Guleman madenini işletmek için 15 Kasım 1936'da “*Şark Kromları Türk Anonim Şirketi*” kuruldu.⁵¹ Şirket, 11 Mart 1939 “*Mahdud Mesuliyetli Şark Kromları Türk Kromları İşletmesi Müessesesi*”⁵² olarak Etibank'a dâhil oldu.⁵³ Müesseseseye bağlı Guleman krom madeni ocağından maden aktarmak için 18 km uzunluğunda bir hava nakil hattının inşası tamamlandı ve 4 Temmuz 1937'de faaliyete geçti.⁵⁴ Türkiye'de krom üretimi İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1939 yılına kadar artarak devam ederken, Tablo 2'de görüleceği gibi 1940'da

⁴⁴ *T.C. Resmî Gazete*, Sayı 5720, (2 Haziran 1944), s. 7050.

⁴⁵ *T.C. Resmî Gazete*, Sayı 9621, (31 Mayıs 1957), s. 17197.

⁴⁶ Kıraç Ali Bekişoğlu, “Türkiye’de Krom Madenciliği”, *Madencilik Dergisi*, Sayı 2, (Kasım 1961), s. 307.

⁴⁷ *On Beşinci Yıl Kitabı*, Ankara 1938, s. 591.

⁴⁸ Guleman çevresindeki yedek krom yatakları ise Soru Dağı, Bahro-Bışaran Harmanı, Kuluşuk Deresi sahasında idi. *Türkiye Cumhuriyetinin İkinci Sanayi Planı 1936*, Haz. A. Afetinan, Ankara 1973, s. 25-27.; Cemal Kutay, *Celâl Bayar*, II, İstanbul 1939, s. 505-506.

⁴⁹ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 030.10.0.0. Yer No: 166.156.2.

⁵⁰ Ulutan, *a.g.e.*, s. 117.

⁵¹ *Etibank 1949*, s. 8-10.

⁵² İşletmenin merkezi Elazığ Guleman idi. Tesiste 1948 yılı itibariyle 320 işçi çalışmakta ve günlük 2.48 lira ücret ile 1.42 lira sosyal yardım yapılmaktaydı. 1948’de 99.034 ton krom üretildi. *Etibank 1949*, s. 8.

⁵³ Topçuoğlu, *a.g.m.*, s. 302.

⁵⁴ *Ulus Gazetesi*, 30 Mart 1938, s. 7.

bir önceki yıla göre %12,31'lik bir üretim kaybı olmuştur.

Guleman'daki %48 tenörlü yüksek kalitedeki krom yataklarından 1940-1944 döneminde ortalama 63.000 ton krom üretildi. Böylece ülkedeki kromun yaklaşık %50'si karşılandı.⁵⁵ Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'nın 21 Şubat 1949 tarihli ve 2030/75 Sayılı yazısı üzerine Guleman madenindeki krom üretiminden %10 vergi alınmasına karar verildi.⁵⁶

Tablo 2. Etibank'ın 1936-1940 döneminde gerçekleştirdiği krom üretim miktarı:⁵⁷

Yıl	Üretim (ton)
1936	23.000
1937	49.000
1938	95.010
1939	105.067
1940	92.123

c- Garp Linyitleri İşletmesi Müessesesi

Türkiye, fosil yakıt olarak ifade edilen taşkömürü, petrol ve doğalgaz yönünden fakir olup, enerji ve yakıt ihtiyacının karşılanması bakımından zengin linyit havzalarına sahiptir. Ülkenin kalkınması için bu madenin yüksek miktarda elde edilmesi oldukça önem taşımaktadır. Bu maksatla Cumhuriyet ilk yıllarında bir takım çalışmalarda bulunuldu. Bu maksatla 1927'de Soma, 1928'de Çeltek ve 1938'de Değirmisaz linyit havzaları devletleştirildi.⁵⁸

Soma, Tavşanlı ve Değirmisaz linyit havzalarını işletmek üzere “*Garp Linyitleri İşletmesi Müessesesi*” 1938'de kuruldu.⁵⁹ Değirmisaz linyit ocağı 16 Şubat 1938'de, Tavşanlı-Tunçbilek linyit ocağı 18 Mayıs 1939'da, Soma linyit yatağı 23 Eylül 1939'da işletmeye açıldı.⁶⁰ Bu üç maden ocağı 1 Ocak 1940'da Etibank'a bağlı “*Mahdut Mes'uliyetli Garp Linyitleri İşletmesi Müessesesi*” adı altında birleştirildi.⁶¹

Mahdut Mes'uliyetli Garp Linyitleri İşletmesi Müessesesi 15 Eylül

⁵⁵ *Bakış Dergisi*, Sayı 1, (1 Eylül 1945), s. 38.

⁵⁶ *T.C. Resmî Gazete*, Sayı 7163, (23 Mart 1949), s. 15817.

⁵⁷ *T.C. Resmî Gazete*, Sayı 3950, (4 Temmuz 1938), s. 10151.; “Eti Bank 1935-1945”, *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, Cilt 34, (1945), s. 318.

⁵⁸ Süheyla Üçışık Erbilen, Güven Şahin, “Enerji Coğrafyası Kapsamında Türkiye’de Linyit”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı 33, (Ocak 2015), s. 142.

⁵⁹ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 030.10.0.0. Yer No: 138.987.1.

⁶⁰ Ulutan, *a.g.e.*, s. 130.

⁶¹ <http://www.gli.gov.tr/kurulus.html>, (Erişim tarihi: 15 Eylül 2018)

1957’de Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu’na devredildi.⁶² Değirmisaz Linyit İşletmesi, rezervinin tükenmesi nedeniyle 1966’da kapatıldı. Soma linyit yatağı 1978’de açılan Ege Linyitleri İşletmesi Müessesesi’ne devredildi. Garp Linyitleri İşletmesi 1 Eylül 1995’e kadar müessese olarak faaliyetlerine devam etti.⁶³

Türkiye’de linyit üretimi Etibank bünyesinde faaliyetlerine devam eden; Değirmisaz, Tunçbilek ve Soma linyit ocaklarında gerçekleştirilmiş olup Tablo 3’te görülebileceği gibi üretimin 1949’a kadar artarak devam ettiği ancak 1950 yılında düşüşe geçtiği anlaşılmaktadır.

Tablo 3. Etibank’ın 1946-1950 döneminde gerçekleştirdiği linyit üretim miktarı:⁶⁴

Yıl	Değirmisaz	Tunçbilek	Soma
1946	177.8	142.5	139.1
1947	189.5	224.3	185.7
1948	203.2	243.1	212.9
1949	249.6	273.1	241.3
1950	226.2	213.3	227.8

d- Divriği Demir Madenleri İşletmesi Müessesesi

Etibank, alt ve üst yapının inşa edilmesi ve ağır sanayinin kurulması bakımından önemli ihtiyaç maddelerinden biri olan demirin elde edilmesi için çeşitli faaliyetlerde bulundu. Bu doğrultuda Sivas’ın Divriği ilçesinde yer alan demir madeni 17 Mayıs 1938’den itibaren Etibank tarafından çalıştırılmaya başladı.⁶⁵ İcra Vekilleri Heyeti’nin 15 Aralık 1938’te aldığı karar ile maden Etibank’a tahsis edildi.⁶⁶ Bu durum madendeki üretim miktarının kısa bir sürede önemli ölçüde artmasına neden oldu. Öyle ki 1938’de 76.507 ton olan demir edinimi 1939’da 231.316 tona yükseldi.⁶⁷ Divriği Demir İşletmesi 25 Kasım 1939’da “*Divriği Demir Madenleri İşletme Müessesesi*” ile faaliyetlerine devam etti.⁶⁸

Türkiye’nin ilk demir-çelik fabrikasının 1939’da Karabük’te açılması ile demir talebinde artış yaşandı. Fabrikanın hammaddesi Divriği’den karşılandı. Divriği Demir Madenleri İşletmesi Müessesesi mevcut ve tamamlanmamış tesisleri, bütün hak ve menfaatleri, taahhüt, borç ve fonları ile birlikte 1955’te

⁶² T.C. Resmî Gazete, Sayı 9621, (31 Mayıs 1957), s. 17197.

⁶³ <http://www.gli.gov.tr/kurulus.html>, (Erişim tarihi: 15 Eylül 2018)

⁶⁴ Ulutan, a.g.e., s. 157.

⁶⁵ Ahmet Ardel, “Cumhuriyet Devrinde Endüstri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 3-4, (1943), s. 346.

⁶⁶ T.C. Resmî Gazete, Sayı 4158, (16 Mart 1939), s. 11436.

⁶⁷ *İktisadi Yürüyüş Dergisi*, Sayı 51-52-53, (18 Şubat 1942), s. 36.

⁶⁸ Topçuoğlu, a.g.m., s. 303.

Türkiye Demir ve Çelik Umum Müdürlüğü'ne bağlandı.⁶⁹

Demir üretiminde Tablo 4'te görüldüğü üzere 1939 yılı ile birlikte en yüksek seviyeye ulaşılrken, İkinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle ilerleyen yıllarda önemli bir düşüş yaşanmıştır.

Tablo 4. Etibank'ın 1938-1942 döneminde gerçekleştirdiği demir üretim miktarına bakıldığında:⁷⁰

Yıl	Üretim (ton)
1938	76.507
1939	231.316
1940	130.337
1941	60.754
1942	19.044

e- Keçiborlu Kükürtlere İşletmesi Müessesesi

Kükürt, kimya sanayisinde ve tarımda sıklıkla kullanılan bir madendir. Dünya genelinde kükürt cevher zenginliği ortalama %25 iken Türkiye'de bu oran %40'a ulaşmaktadır. Buna karşın tarihsel süreç içerisinde Türkiye'deki kükürt üretimi çok düşük seviyelerde kalmıştır. Bunda ilkel üretim yöntemlerinin etkisi büyük olmuştur.⁷¹

Ülkede genellikle Isparta'nın Keçiborlu ilçesi yakınındaki ocaklarda saf ve bağ kükürtü üretimi yapılmaktaydı. Milli Mücadele Dönemi'nin ardından maden, Fransız S. Général de Milne et Metalurgie şirketi tarafından işletildi.⁷² Maden ocakları 1929'da İtalyan Jan Deskofi şirketine ihale edildi.⁷³ Ancak verim düşüklüğü ve bakımsızlık gibi nedenlerle 1933'te sözleşme feshedildi.⁷⁴ Madenin Ziraat Bankası, İş Bankası ve Sümerbank'a devri ihalesi 17 Şubat 1934'te kabul edildi.⁷⁵ 21 Mayıs 1934'te ise "Keçiborlu Kükürtlere Türk Anonim Şirketi" kuruldu.⁷⁶

Sümerbank'ın şirketteki hissesi 6 Nisan 1936'da Etibank'a devredildi. İş Bankası ile Etibank'ın şirketteki ortaklığı 1943'e kadar devam etti. İş Bankası'nın hissesini 1944'te satın almasının ardından kurum "Mahdut Mesuliyetli Keçiborlu Kükürtlere Türk Anonim Şirketi" adı ile faaliyetlerini

⁶⁹ T.C. Resmî Gazete, Sayı 9011, (21 Mayıs 1955), s. 11910.

⁷⁰ "Eti Bank 1935-1945", *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, Cilt 34, (1945), s. 317.

⁷¹ *Aydın Tarihi*, Sayı 11, (1-31 Birinci Teşrin 1934), s. 36-38.

⁷² Topçuoğlu, a.g.m., s. 303.

⁷³ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 030.18.01.02. Yer No: 6.56.12.

⁷⁴ *Türk Ekonomisi Dergisi*, Sayı 45-47, (Mart-Mayıs 1947), s. 114.

⁷⁵ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 030.18.01.02. Yer No: 42.8.7.

⁷⁶ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 030.18.01.02. Yer No: 45.35.17.

sürdürdü.⁷⁷

Türkiye’de kükürt üretiminde Tablo 5’te görüldüğü gibi 1936-1938 arasında yıllık bazda yaklaşık 425 tonluk bir artış yaşanırken, 1939’da İkinci Dünya Savaşı’nın da etkisiyle önemli bir düşüş meydana geldi. Ancak bir yıl gibi kısa bir sürede tekrar eski üretim seviyesine ulaşıldı.

Tablo 5. Etibank’ın 1936-1940 döneminde gerçekleştirdiği kükürt üretim miktarı:⁷⁸

Yıl	Üretim (ton)
1936	2.930
1937	3.383
1938	3.806
1939	815
1940	3.440

f- Türkiye Bakır İşletmeleri Müessesesi

Bakır, eskiçağlardan beri kullanılan bir maden olup XX. yüzyılın başından itibaren; haberleşme, elektrik, elektronik, kimya ve makine sanayi gibi farklı alanlarda sıklıkla kullanılmaktadır. Bu açıdan stratejik bir madde olan bakırın Türkiye’deki rezervi oldukça fazladır. Ancak Osmanlı Devleti Dönemi’nde özellikle Ergani ve Murgul bakır madenleri yabancı şirketler vasıtasıyla ve ilkel yöntemlerle işletildiği için istenilen verim alınamamıştır. Bu nedenle madenlerin millileştirilmesi amaçlanmıştır.⁷⁹

Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren gerçekleştirilen madenlerin millileştirilmesi çalışmaları içinde Türkiye Bakır İşletmeleri Müessesesi bünyesinde yer alan; Elazığ’ın Maden, Artvin’in Kuvarshan ve Murgul tesisleri de bulunmaktaydı. Madenlerin satın alınarak millileştirilmesi amacıyla Almanya’nın Deutsche Bank und Disconto-Gesellschaft’ın Ergani Bakır T.A.Ş.’deki 1.500.000 lira değerindeki hisse senetleri, Hükümet ile Banka arasında gerçekleştirilen mukavele sonucu 850.000 lira bedelle alındı ve Etibank’a devri 11 Haziran 1936’da kabul edildi.

Ergani’de yıllık 6.300 ton blister bakır ve 1.200 ton saf bakır üretmek için 3.600.000 lira sermayeli bir bakır madeni işletmesi açıldı.⁸⁰ İşletmenin yönetimine Makine Yüksek Mühendisi Şevket Turgut Bey atandı. 23 Mart 1939’da bakır üretimine başlandı.⁸¹

⁷⁷ Topçuoğlu, *a.g.m.*, s. 303.

⁷⁸ “Eti Bank 1935-1945”, *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, Cilt 34, (1945), s. 318.

⁷⁹ Çiğdem Varol, *Bakırın Hidrometalürjik Yolla Eldesi*, İstanbul 1987, s. 8-11.

⁸⁰ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 030.10.0.0. Yer No: 166.156.2.

⁸¹ Ulutan, *a.g.e.*, s. 118.

Murgul'da blister bakır üretimi için yıllık 5.000 ton üretim kapasiteli ve 3.000.000 lira sermayeli, Kuvarshan'da yıllık 2.000 ton üretim kapasiteli ve 500.000 lira sermayeli bir bakır madeni işlemesi kuruldu.⁸² Artvin'deki kuvarshan bakır madeninin işletilmesi 26 Haziran 1936'da Etibank'a verildi. 1 Temmuz 1936'da Kuvarshan Bakır İşletmesi açıldı. İşletmenin ilk müdürü Naim Kromer idi. 4 Mart 1937'de ise Artvin Bakırları Türk Anonim Şirketi faaliyete geçti. Maden yatağında üretim 27 Mayıs 1937'de başladı. Bu dönemde 653 ton bakır elde edildi.⁸³

Türkiye'de bakır üretimi Tablo 6'da görüldüğü gibi 1939 yılından 1941'e gelindiğinde yaklaşık iki kat arttığı görülmektedir.

Tablo 6. Etibank'ın 1939-1942 döneminde gerçekleştirdiği bakır üretim miktarı:⁸⁴

Yıl	Üretim (ton)
1939	4.236
1940	4.754
1941	8.100
1942	5.195

Murgul Bakır Madeni İşletmesi ise 24 Ağustos 1938 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Etibank'a devredildi.⁸⁵ Türkiye'deki bakır işletmelerini tek merkezde tutmak için 1944'te "*Türkiye Bakır İşletmeleri Müessesesi*" kuruldu. Müessese, 1949'da lağvedildi ve Ergani ile Murgul tesisleri ayrı bir müessese haline dönüştürüldü.⁸⁶

Genel olarak değerlendirildiğinde; Etibank'ın madencilik alanındaki faaliyetleri başlangıçta; kömür, krom, linyit, demir, kükürt ve bakır üzerine idi. Üretim için 1938-1944 yılları arasında çeşitli müesseseler açıldı. Bunlar arasında; Ereğli Kömürleri, Şark Kromları, Garp Linyitleri, Divriği Demir, Keçiörlü Kükürtleri ve Türkiye Bakır İşletmesi Müessesesi yer almaktaydı.

2- Enerji Sektöründeki Faaliyetleri

Osmanlı Devleti Dönemi'nde elektrik üretimi için ilk olarak Tarsus'ta 1902'de bir hidroelektrik santrali inşa edildi. Daha sonra 1914'te Macar Ganz şirketinin desteği ile İstanbul'da Silaharağa elektrik santrali kuruldu. Ülkede 1923 yılı itibarıyla on santral bulunmakta olup buralarda toplam 32.300 kw/h elektrik üretilmekteydi. 1 Eylül 1930'da yayımlanan 1580 Sayılı Belediyeler Kanunu ile şehirler ve sanayi tesislerinin elektrik ihtiyacının karşılanması için

⁸² Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.10.0.0. Yer No: 166.156.2.

⁸³ Ulutan, a.g.e., s. 118-119.

⁸⁴ "Eti Bank 1935-1945", *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, Cilt 34, (1945), s. 318.

⁸⁵ Ulutan, a.g.e., s. 120.

⁸⁶ Ulutan, a.g.e., s. 131.

santraller kurulması kabul edilmişti. Yapılan çalışmalar sonucu kurulan santrallerde üretilen elektrik miktarı on yılda %2.3 oranında bir artış kaydetti ve 1933 yılı itibariyle 107.800 kw/h seviyesine yükseldi.⁸⁷

Ülkenin enerji kaynaklarını kamu yararına kullanmak için 22 Haziran 1935 tarih ve 2805 Sayılı Etibank Kanunu, 24 Haziran 1935 tarih ve 2819 Sayılı Elektrik İşleri Etüt İdaresi Kanunu, 31 Mayıs 1939 tarih ve 3611 Sayılı Bayındırlık Şirket ve Müesseseler Dairesi Kanunu, 23 Haziran 1945 tarih ve 4759 Sayılı İller Bankası Kanunu ile 28 Şubat 1954 tarih ve 6200 Sayılı Devlet Su İşleri Kanunu yayımlandı.⁸⁸

Etibank tarafından 1937'de Kozlu'da 7.000 kw/h, 1939'da Maden'de 6.400 kw/h ve 1948'de Çatalağzı'nda 60.000 kw/h gücünde santral açıldı.⁸⁹ Ayrıca Elektrik İşleri Etüt İdaresi, işletme veya inşa halinde bulunan Sarıyar, Seyhan, Hirfanlı, Gediz, Akçay, Harbiye, Girlevik, Göksu, Hazar, Tortum, Sızır, Kovada, Maraş, Emet, İkizdere, Değirmendere, Kızılcabölük, Bendimahı, Botan santrallerinin ve enerji nakil tesislerinin etüdünü tamamladı.⁹⁰ 350 kw/h gücünde Filyos-Çaycuma-Devrek, 5.000 kw/h kuvvetinde Filyos-Bartın, 14.000 kw/h gücünde Aydın-Söke, 4.000 kw/h'lik Kırıkkale-Elmadağ hattı ile transformatör istasyonu tesisi için çalışmalar yapılmaya başlandı.⁹¹

Türkiye'de kurulan santral ve elektrik üretimi Tablo 7'de görüldüğü gibi 1913'den 1945'e kadar geçen sürede yaklaşık otuz dokuz kat, üretilen elektrik miktarı yaklaşık on dört kat arttı. Artışın özellikle 1923'ten itibaren büyük bir yükseliş kaydettiği anlaşılmaktadır. Bunda, Etibank'ın kurulmasının önemli bir etkisi bulunmaktadır.

Tablo 7. Etibank'ın ülke kalkınması için maden dışında elektrifikasyona verdiği önem sonucu kurulan santral ve elektrik üretiminin 1913-1945 dönemindeki seyri şöyleydi:⁹²

Yıl	Santral Sayısı	Kw/h
1913	7	17.300
1923	10	32.300
1940	258	217.000
1945	274	246.000

Etibank, Türkiye'nin enerji ihtiyacının karşılamasına yönelik yatırımlarda

⁸⁷ Kenan Ergen, "Kalkınan Türkiye'nin Elektriklendirilmesi ve Etibank'ın Hizmetleri", *Etibank Dergisi*, Sayı 1, (Mart 1967), s. 30.

⁸⁸ *Etibank'ın Türkiye'nin Enerji Davasında Hizmetleri*, Ankara 1957, s. 6.

⁸⁹ Ergen, *a.g.m.*, s. 30.

⁹⁰ *Etibank'ın Türkiye'nin Enerji Davasında Hizmetleri*, s. 6.

⁹¹ *Etibank'ın Türkiye'nin Enerji Davasında Hizmetleri*, s. 29.

⁹² *Etibank'ın Türkiye'nin Enerji Davasında Hizmetleri*, s. 4.

da bulundu. Bu maksatla 1953'te 100.000.000 lira sermaye ile “Kuzeybatı Anadolu Elektrik İstihâl ve Tevzi Müessesesi” kuruldu. Bu süreçte Çatalağzı ve Tunçbilek Termik Santrali ile Sarıyar Hidroelektrik Santrali inşa edildi. 1960'da Etibank bünyesinde; 120.000 kw/h'lik Çatalağzı, 64.000 kw/h'lik Tunçbilek, 80.000 kw/h'lik Sarıyar, 44.000 kw/h'lik Soma, 12.000 kw/h'lik Hazer santralleri ile Kuzeybatı ve Batı Şebeke İşletme Müdürlüklerini bulduran “Etibank Elektrik İşletmeleri Müessesesi” açıldı.⁹³ Etibank 1959-1963 döneminde ülke elektrik üretimine ortalama %26 oranında bir katkı sağladı.⁹⁴

Etibank, Tablo 8'de görüldüğü gibi 1961-1965 döneminde Türkiye'nin elektrik enerjisinin ortalama %43'ünü tek başına karşılamaktaydı.

Tablo 8. Etibank'ın 1961-1965 dönemindeki elektrik üretimine bakıldığında:⁹⁵

Yıl	Türkiye	Etibank	%
1961	3.050	1.407	46.1
1962	3.554	1.570	44.1
1963	3.965	1.567	39.5
1964	4.435	1.970	44.4
1965	4.490	2.088	42.3

Türkiye'de kişi başına düşen elektrik miktarı Tablo 9'da görüldüğü gibi 1940-1955 yılları arasındaki nüfus artışına bağlı olarak arttığı görülmektedir.

Tablo 9. Elektriğin kişi başına düşen miktarı ise:⁹⁶

Yıl	Kw/h	Nüfus	Nüfusa oranı
1940	397.000.000	17.821.000	22.3
1945	527.000.000	18.790.000	28
1950	790.000.000	20.947.000	38
1955	1.550.000.000	24.100.000	64

Etibank, elektrik üretim ve dağıtım işlerini 1970'de kurulan Türkiye Elektrik Kurumu'na devretmiştir.⁹⁷

Sonuç olarak Etibank, madencilik faaliyetlerinin yanı sıra ülkenin enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla elektrik üretimi üzerine de bir takım girişimlerde bulunmuştur. Bu maksatla 1937-1948 döneminde; Kozlu, Çatalağzı ve Maden, 1960'da ise Tunçbilek, Sarıyar, Soma ve Hazer elektrik

⁹³ Başgöze, a.g.m., s. 7.

⁹⁴ Etibank Annual Report 1963, Ankara 1963, s. 4.

⁹⁵ Etibank El Kitabı, s. 21.

⁹⁶ Etibank'ın Türkiye'nin Enerji Davasında Hizmetleri, s. 4.

⁹⁷ Ulutan, a.g.e., s. 169.

santralleri işletmeye açılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda Etibank, 1961 yılı itibariyle Türkiye'deki elektriğin %46'sını üretecek bir potansiyele sahip olmuştur.

3- Bankacılık Üzerine Çalışmaları

Banka, maden ve elektrik alanındaki çalışmalarını finans sektörüne de taşıdı ve 1955'te bankacılık faaliyetlerine başladı.⁹⁸ Etibank'ın bankacılık faaliyetine başlamasında kurum bünyesindeki tesislerin işletme giderlerini karşılamak için finans ayırma, kredi teminde yaşanan sıkıntılar, alınan kredilerin faiz oranların yüksek olması, ankes darlığı nedeniyle yaşanan nakit sıkıntısı gibi etkenlerin önemli bir yeri vardı.⁹⁹ Büyük bir sermayeye sahip olan Etibank'ın halkın birikimlerini de değerlendirecek güvenilir bir bankacılık uygulamasını gerçekleştirmesi için 20 Mayıs 1955'te kabul edilen 6590 Sayılı Kanun yürürlüğe girdi.¹⁰⁰

Bankacılık hizmetleri için ülkenin belirli yerlerinde şubeler açıldı. Bunda; o bölgenin ekonomik kaynakları, nüfus miktarı, gelir seviyesi, mevduat durumu ve Etibank'a ait tesis veya kurumun olmasına dikkat edildi.¹⁰¹ Bu şartlar dâhilinde ilk olarak 3 Aralık 1956'da İskenderun ve Pangaltı, 1957'de sırayla Karaköy ve Anafartalar, 1958'de Çemberlitaş ve Balıkesir, 1959'da Beyoğlu ve Adana, 1960'da Zonguldak, 1961'de İzmit, 1963'te Aydın, Kayseri, Diyarbakır ve İzmir, 1964'te Isparta ve Denizli, 1965'te Beşiktaş ve Kadıköy, 1966'da Bursa, 1967'de Samsun, Gaziantep, Konya, Bahçekapı, Eskişehir ve Antalya, 1968'de Trabzon ve Aksaray şubesi açıldı.¹⁰² Şube sayısı 1981'de 116'ya ulaştı.¹⁰³

B- 1940-1970 Dönemi'nde Etibank

İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1939'da Etibank genel müdürlüğüne Maden Mühendisi Reşit Gençer atandı.¹⁰⁴ Savaşın yaşandığı 1939-1945 döneminde; Avrupa'dan makine, teçhizat ve yedek parça alımında yaşanan sıkıntılar, işçi ve hammadde maliyetindeki artış, mali dalgalanmalar gibi nedenlerden dolayı Etibank'ın faaliyetlerinde bir yavaşlama oldu.¹⁰⁵ Krom ve bakır ihracatı azaldı. Etibank bu sıkıntılı süreçte ülkenin demir, kömür, bakır ve kükürt ihtiyacını karşıladı. Şirket halindeki işletmelerin bir bölümü

⁹⁸ Başgöze, *a.g.m.*, s. 8.

⁹⁹ *Etibank Dergisi*, Sayı 1, (Mart 1967), s. 25.

¹⁰⁰ Başgöze, *a.g.m.*, s. 8.

¹⁰¹ *Etibank Dergisi Bankacılık Özel Sayısı*, Yıl 1, Ankara 1968, s. 11.

¹⁰² *Etibank Dergisi Bankacılık Özel Sayısı*, s. 14.

¹⁰³ *Etibank Bülteni*, Sayı 42, (Eylül 1982), s. 7.

¹⁰⁴ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon Kodu: 030.18.01.02. Yer No: 88.98.4.

¹⁰⁵ Zarakolu, *a.g.m.*, s. 186.

müesseseye dönüştürüldü. Kömür Satış ve Tevzii Müessesesi kuruldu. Garp Linyitleri İşletmesi genişletildi.¹⁰⁶

Etibank'ın katkılarıyla çıkarılacak ve işlenecek olan bu madenler özellikle İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) yıllarında ve sonraki dönemde ülkenin maden ve enerji ihtiyacının karşılanmasına, ulaşım ağının geliştirilmesine ve genişletilmesine, alt ve üst yapı inşasına katkı sağladı. Bu bağlamda Etibank'ın 1939-1955 döneminde Türkiye'deki maden üretim payına bakıldığında; kömürde %90, linyitte %76, kromda %37, demirde %88, bakırda %100 ve kükürtte %88 idi.¹⁰⁷ Bankanın yüksek bir yüzde ile maden üretimi yapması için ulaşım ağının da geliştirilmesi gerekiyordu. Bu nedenle maden havzalarına yeni demiryolu ve karayolu ağları inşa edildi.¹⁰⁸

Savaşın sona ermesiyle birlikte 1945-1950 döneminde makina ve teçhizat aktarımının sağlanması üzerine üretim artırıldı ve ihracata yeniden başlandı. Murgul Bakır İşletmesi Müessesesi'ndeki tesislerde çalışmalar tamamlandı. Ergani Rotasyon tesisi inşa edildi. Zonguldak'taki Birinci Uzun Mehmet kuyusu bitirildi. Soma ve Çatalağzı termik santralleri faaliyete geçti. Tunçbilek termik santralının inşasına başlandı.¹⁰⁹

Aynı zamanda Etibank tarafından enerji ihtiyacının karşılanması amacıyla maden havzalarında mıtık santralleri açıldı. 1948'de 60.000 kw/h gücündeki Çatalağzı Termik Santrali faaliyete alındı. 1950'lerden itibaren ise yeni elektrik üretim tesisleri için yaklaşık 1.500.000.000 lira kaynak ayrıldı. Böylece toplamda 4.000.000.000 kw/h elektrik üretimi gerçekleştirildi.¹¹⁰

Kömür üretiminin artırılması ve maliyetinin düşürülmesi için Ereğli kömür işletmelerinin füzyonu bitirildi ve "*Ereğli Kömür İşletmeleri Müessesesi*" kuruldu. Yine kömür satışını düzenli bir hale getirmek için Türkiye Kömür Satış ve Tevzi Müessesesi açıldı. Kömür işletmeleri 1957'de "*Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu*" adı ile faaliyetlerine devam etti. Soma, Değirmisaz ve Tunçbilek linyit madeni işletmeleri "*Garp Linyitleri İşletmesi Müessesesi*" ismi altında birleştirildi. Keçiborlu kükürtlerinin İş Bankası'na ait hissesi satın alındı ve "*Keçiborlu Kükürtleri İşletmesi Müessesesi*" kuruldu. Ergani Bakır Madeni İşletmesinin İş Bankası'na ait hissesi alınarak Ergani, Kuvarshan ve Murgul bakır işletmeleri bir müessese halinde birleştirildi.¹¹¹

Etibank'ın 14 Haziran 1935'te 2865 Sayılı Kanun ile 20.000.000 lira olan

¹⁰⁶ Aksoy, *a.g.m.*, s. 24.

¹⁰⁷ Zarakolu, *a.g.m.*, s. 190.

¹⁰⁸ *Etibank*, s. 27.

¹⁰⁹ Aksoy, *a.g.m.*, s. 24.

¹¹⁰ Zarakolu, *a.g.m.*, s. 187-189.

¹¹¹ Zarakolu, *a.g.m.*, s. 186.

sermayesi 17 Haziran 1942 tarihli ve 4269 Sayılı Kanun ile 100.000.000 liraya yükseltildi.¹¹² İlerleyen süreçte artan gelir ve giderlere bağlı olarak sermaye miktarı 4 Şubat 1946'da 4851 Sayılı Kanun ile 150.000.000 lira¹¹³, 11 Temmuz 1953'te 6121 Sayılı Kanun ile 500.000.000 lira oldu.¹¹⁴

Etibank, kuruluşunun onuncu yılı olan 1945'te ülke ekonomisinin temelini oluşturan kömür, demir ve bakır gibi madenleri çıkaran tesisler ile ülkenin en büyük linyit, krom ve kükürt işletmelerini bünyesinde barındırmaktaydı. Etibank, tarımdan sonra ülkenin en büyük üretim kapasitesine sahip kurumuydu.¹¹⁵

Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye'de 1940-1945 döneminde maden kömüründe %23, linyitte %295, bakırda %12 ve kükürtte %10 oranında artış kaydedildi. Buna karşın Karabük Demir ve Çelik Fabrikalarının talebi doğrultusunda demirde %8, satış ve sevkiyat ile alakalı olarak kromda %10 oranında bir üretim düşüklüğü yaşandı.¹¹⁶

Etibank'ın bünyesindeki maden işletmelerinin 1950'den sonra özel girişimlere devri düşünülmüş ancak uygulamaya geçmemiştir. Buna karşın Divriği demir, Balkaya linyit madenleri, Ereğli maden kömürü ve Garp linyitleri havzaları 1957'de Etibank'tan ayrılmıştır.¹¹⁷

Etibank'ın bir ünitesi olarak çalışan Divriği Demir Madenleri İşletmesi 1955'te Türkiye Demir Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne, Kömür İşletmeleri 1957'de Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu'na, elektrik işleri 1970'de Türkiye Elektrik Kurumu'na devredildi. Böylece Etibank'ın faaliyet alanı; demir dışındaki maden, endüstriyel mineral madenciliği, metalürji ve kimya endüstrileri ile bankacılık üzerine ilerledi.¹¹⁸

İktisat Vekâleti'ne bağlı olarak kurulan Etibank, 1964'te Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na devredildi.¹¹⁹ Etibank tarafından 1966'da madene 52.318.000, metalürjiye 12.797.000, kimyaya 37.976.000 ve enerjiye 391.849.000 lira yatırım yapıldı.¹²⁰ İthal edilen ürünlerden 1963'te 12.479.000, 1964'te 18.658.000, 1965'te 32.000.000 dolar döviz elde edildi. 1967 itibarıyla 27.600 ton bakır, 238.450 ton krom, 25.000 ton kükürt,

¹¹² *T.C. Resmî Gazete*, Sayı 5139, (23 Haziran 1942), s. 3233.

¹¹³ *T.C. Resmî Gazete*, Sayı 6227, (8 Şubat 1946), s. 10078.

¹¹⁴ *T.C. Resmî Gazete*, Sayı 8455, (11 Temmuz 1953), s. 6669.

¹¹⁵ *Türk Ekonomisi Dergisi*, Sayı 45-47, (Mart-Mayıs 1947), s. 157.

¹¹⁶ *Türk Ekonomisi Dergisi*, Sayı 45-47, (Mart-Mayıs 1947), s. 163.

¹¹⁷ Başgöze, a.g.m., s. 6.

¹¹⁸ *Etibank ve Faaliyetleri*, Ankara 1982, s. 7.

¹¹⁹ *Etibank El Kitabı*, s. 17.

¹²⁰ *Etibank Dergisi*, Sayı 1, (Mart 1967), s. 22.

125.000 ton pirit, 95.000 ton kolemanit, 80 ton cıva, 1.880 ton kurşun, 1.760 ton çinko ve 30.000 ton sülfürik asit üretildi. Dünya bor rezervinin yaklaşık %70'ine sahip olan Türkiye'deki bor madenlerin işletilmesi 1978'de Etibank'a devredildi.¹²¹

Etibank'ın 1970'lerin başı itibariyle teşkilat yapısı dâhilinde; on maden müessesesi, üç maden işletmesi, bir tesis gurup başkanlığı, bir tesis müdürlüğü, dokuz maden arama veya tesis şantiyesi bulunmaktaydı. Bu dönemde sanayi, ticari ve mali iştirakleri toplamı 393.561.000 lira idi.¹²² 1955'te bankacılık faaliyetlerine başlayan Etibank'ın banka şube sayısı 1977'de bir önceki yıla göre %1.3 artarak seksen yediye yükseldi. Yine aynı yıl içerisinde yapılan yatırım harcamalarında %22.2 oranında bir artış kaydedildi.¹²³

Yukarıda da ifade edildiği üzere Etibank, ithalat ve ihracatın kısıtlı olduğu İkinci Dünya Savaşı yıllarında ülkenin; demir, kömür, linyit, bakır ve kükürt ihtiyacını önemli ölçüde karşıladı. 1950'lerin sonlarında bankaya ait bir kısım müesseseler; Türkiye Demir Çelik İşletmeleri'ne, Türkiye Kömür İşletmeleri'ne ve Türkiye Elektrik Kurumu'na devredildi. Buna karşın 1950'lerin ortalarından itibaren bankacılık sektöründe de yer alarak faaliyet alanını genişletti.

C- 1980-2000 Dönemi'nde Etibank

Etibank 1980 yılı itibariyle on iki müessese, on dokuz tesis ve şantiye, üç işletme, yüz on bir banka şubesine sahipti. Buralarda 21.411'i işçi olmak üzere toplamda 28.357 kişi çalışmaktaydı. Bu dönemde; 552.991 ton kolemanit, 224.000 ton tinkal, 176.805 ton krom, 105.301 ton sülfürik asit, 63.096 ton bor ürünü, 32.710 ton ferrokrom, 39.725 ton metal alüminyum, 23.051 ton kükürt, 5.089 ton bakır ve belirli miktarda fosfat, perlit, pirit, barit, cıva, kurşun ve zımpara üretildi. Bunların satışından ise toplam 14.500.000.000 lira gelir elde edildi.¹²⁴

Etibank'ın 1980 yılı itibariyle yatırım yaptığı projeler arasında; Küre Bakır Madeni ve Developmanı, Rize Çayeli Cevher Etüdü, Siirt Madenköy Bakır Madeni Tesisleri, Bor Türevleri Tesisi, II. Borik Asit Tesisi, Hidrojen Peroksit Tesisi, Ferrokrom Tesis Tevsii, Alüminyum Tesisleri Tevsii, Güneydoğu

¹²¹ *Etibank Dergisi*, Sayı 1, (Mart 1967), s. 19-20.

¹²² *Cumhuriyetimizin 50. Yılında Etibank*, Ankara 1973, s. 9-11.

¹²³ Dündar Sağlam, *Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Yapısı ve Zarar Nedenleri*, Ankara 1980, s. 79-81.

¹²⁴ *Etibank Bülteni*, Sayı 29, (Nisan-Mayıs-Haziran 1981), s. 26.

Anadolu Fosfatları bulunmaktaydı.¹²⁵

Banka 1982 yılı itibariyle on sekiz madeni işletmekteydi. Kırk iki çeşit ürünün pazarlama ve satışını yapmaktaydı. Toplam cirosu yaklaşık 60.000.000 lira idi.¹²⁶ Bankanın aynı yıl içinde ülke maden ihtiyacını karşılama oranları; wolfram, metal alüminyum, cıva, karpit, ferro silisyum ve borda %100, kükürtte %80, kromda %50, blister bakırında %32, baritinde %30, kurşun ve çinkoda %8 idi.¹²⁷ Etibank 1985'te bünyesinde yer alan; bir ithalat ve ihracat, on dokuz işletme, yüz yirmi sekiz banka şubesi ve bir alım-satım müdürlüğü ile çalışmalarını sürdürdü. Bu dönemde 24.741 personele sahip olan kurum 3.800.000.000 lira gayri safi satış elde etti.¹²⁸

Türkiye'de özelleştirilmeye ilişkin yasal düzenlemenin ilk olarak 29 Şubat 1984'te yayımlanan 2983 Sayılı Kanun¹²⁹ ile gerçekleştirilmesinin ardından, ilerleyen süreçte birçok kurum özelleştirme programına alınacaktı. Bunlar arasında Etibank'ta bulunmaktaydı.

Etibank'ın bankacılık kolu, 7 Temmuz 1993 tarih ve 93/4611 Sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile mevduat kabul ve diğer bankacılık işlemleri yapılmak üzere “*Etibank Bankacılık Anonim Ortaklığı*” adı ile yeniden yapılandırıldı.¹³⁰ Genel itibariyle 1994'e kadar kâr eden Etibank, 1994 yılında yaşanan ekonomik krizin madencilik sektörünü de derinden etkilemesi nedeniyle bu tarihten itibaren zarar etmeye başladı.¹³¹ Bunun üzerine Etibank Bankacılık A.O., özelleştirilmek için 1994'te Kamu Ortaklığı İdaresi'ne bağlandı.¹³² Banka, 24 Kasım 1994'te özelleştirme programına alındı.¹³³

Etibank Genel Müdürlüğü'nün bankacılık kısmı, Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 13 Ocak 1998 tarih ve 11 Sayılı kararı¹³⁴ ile 155.500.000 dolar mukabilinde özelleştirildi.¹³⁵ Bunun üzerine Etibank, Bakanlar Kurulu'nun 26 Ocak 1998 tarihli toplantısında alınan karar gereği “*Eti Holding Anonim Şirketi*” adıyla faaliyetlerine devam etti.¹³⁶ Etibank 26 Ocak 1998 tarih ve

¹²⁵ *Etibank Bülteni*, Sayı 29, (Nisan-Mayıs-Haziran 1981), s. 26.

¹²⁶ *Etibank Bülteni*, Sayı 43, (Ekim 1982), s. 7.

¹²⁷ *Etibank Bülteni*, Sayı 43, (Ekim 1982), s. 5.

¹²⁸ *Etibank Bülteni*, Sayı 83-84, (Şubat-Mart 1986), s. 3.

¹²⁹ *Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları (1984-1998)*, Ankara 1998, s. 6.

¹³⁰ *T.C. Resmî Gazete*, Sayı 21636, (13 Temmuz 1993), s. 9.

¹³¹ Etibank'ın zararı 1994'te yaklaşık olarak 6.000.000 ve 1995'te 15.000.000 lira idi. *Etibank*, İstanbul 2009, s. 28.

¹³² *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Cilt 6, (12 Haziran 1996), s. 585.

¹³³ *Etibank*, s. 28.

¹³⁴ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Cilt 50, (17 Aralık 2000), s. 373.

¹³⁵ *Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları (1984-1998)*, Ankara 1998, s. 49.

¹³⁶ *T.C. Resmî Gazete*, Sayı 23248, (4 Şubat 1998), s. 43.

98/10552 Sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile “*Eti Holding Anonim Şirketi*” olarak faaliyetlerine devam etti. Bünyesi dâhilinde; Eti Bor Anonim Şirketi, Eti Alüminyum Anonim Şirketi, Eti Krom Anonim Şirketi, Eti Elektrometalürji Anonim Şirketi, Eti Gümüş Anonim Şirketi, Eti Bakır Anonim Şirketi, Eti Pazarlama ve Dış Ticaret Anonim Şirketi kuruldu.¹³⁷ Ancak özelleştirme sonrası mali sorunların daha da artması nedeniyle 27 Ekim 2000’de fona devredildi.¹³⁸ Banka 9 Ocak 2004 tarih ve 2004/6731 Sayılı Bakanlar Kurulu kararı¹³⁹ ile 2004’te ise “*Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü*” adı ile yeniden teşkilatlandırıldı.¹⁴⁰

D- Etibank’ın Türkiye Ekonomisine Katkıları

Etibank ile Türkiye’de “*modern madencilik*” yöntemi uygulanmaya başladı. İşlettiği tesis ve müesseselerde iş sağlığı ve güvenliği sistemi ile diğer kuruluşlara örnek oldu. Faaliyette olduğu yerlerin ekonomik seviyesini yükselterek sanayileşmesinde önemli bir rol oynadı. İthalat edilen madenler ile ülkeye döviz girdisi sağladı. II. Dünya Savaşı yıllarında çıkarılan bakır ve krom madenleri ile önemli bir açık kapatılmaya çalışıldı ve birkaç yıl buğdaysız kalan ülkeyi büyük bir sıkıntıdan kurtardı.¹⁴¹ Yine savaş yıllarında Etibank’a bağlı işletmelerde, garaj, atölye ve tamirhaneler ile sanayi tesislerinin aksamadan çalışması sağlandı.¹⁴²

Banka, 1963’te gerçekleştirdiği 110.272 ton krom üretimi ile Türkiye’nin en büyük üreticisi oldu. 3.031.966 lira krom piyasaya sunulurken 14.054.216 lira değerindeki krom ihraç edildi. Aynı yıl Etibank Halıköy madeninde 26.325 ton cıva, Keçiborlu’da 19.689 ton kükürt, 5.000 ton çinko, 2.000 ton kurşun üretildi. Banka, 1963’te gerçekleştirdiği yaklaşık 25.000 ton bakır, 97.000 ton pirit ile ülkenin tek üreticisi oldu.¹⁴³

Tablo 10. Etibank’ın 1956-1965 döneminde elde ettiği kâr oranı ile ödenen kurumlar vergisi miktarları:¹⁴⁴

Yıl	Konsolide Kâr	Ödenen Kurumlar Vergisi
1956	27.636.901	19.035.309
1957	27.167.589	18.902.288
1958	15.838.860	12.995.779
1959	93.990.428	28.804.974

¹³⁷ T.C. Resmî Gazete, Sayı 23248, (4 Şubat 1998), s. 43.

¹³⁸ Etibank, s. 21-22.

¹³⁹ Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü Bor Sektörü ve Etimaden, s. 5.

¹⁴⁰ Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü Bor Sektörü ve Etimaden, Ankara 2018, s. 5.

¹⁴¹ Başgöze, a.g.m., s. 10.

¹⁴² Ulutan, a.g.e., s. 129.

¹⁴³ Etibank Annual Report 1963, Ankara 1963, s. 1-3.

¹⁴⁴ Etibank El Kitabı, s. 19.

1960	121.913.547	42.676.203
1961	85.730.538	33.769.203
1962	68.024.098	36.217.847
1963	97.075.092	22.945.750
1964	252.647.355	64.748.063
1965	246.386.940	92.975.164

Tablo 11. Etibank ve bir dönem bankaya bağlı olarak faaliyet gösteren işletmelerin 1945'teki işçi kadrosu 40.000'e ulaştı. Aynı yıl memur ve müstahdem sayısına bakıldığında ise:¹⁴⁵

Teşekküller ve Müesseseler	Memur ve Müstahdem Sayısı
Etibank	470
Ereğli Kömürleri İşletmesi	1887
Garp Linyitleri İşletmesi	337
Türkiye Kömür Satış ve Tevzi	213
Ereğli Bakır İşletmesi	137
Divriği Demir Madenleri İşletmesi	88
Şark Kromları İşletmesi	100
Keçiborlu Kükürtleri İşletmesi	38

Etibank, memur, hizmetli ve sigortalı personele ayda 10 lira çocuk zammı vermektedir. Bunun dışında çocuk sahibi olanlara 200 lira, eşi ölenlere son ücretinin bir aylık tutarı, memur ve hizmetlinin ölümü durumunda ailesine son ücretinin iki aylık tutarı, memur, hizmetli ve işçiye yılda iki defa bir aylık ücret miktarında ikramiye ödenmekteydi. Memur, hizmetli ve işçiye her yıl ücretli izin hakkı tanınmaktaydı.¹⁴⁶ Etibank'a bağlı müessese ve işletmelerdeki işçiye çalışma koşullarına göre günde iki ile üç öğün yemek ve 750-1.000 gram ekmek, maden işçisine günde 3.500-4.000 ve yeraltı işçisine 4.250 kalorili ücretsiz yemek verilmekteydi.¹⁴⁷

Tablo 12. Etibank müesseselerinde 1941-1954 döneminde sunulan sosyal yardım desteğinin lira değerinden miktarı:¹⁴⁸

Sosyal Yardım	Ereğli Kömür İşletmesi	Garp Linyitleri İşletmesi	Keçiborlu Kükürt İşletmesi	Şark Kromları İşletmesi	Murgul Bakır İşletmesi	Ergani Bakır İşletmesi	Divriği Demir İşletmesi
Eğitim	44.772	11.004	-	1.490	7.542	4.994	592
Giyim	2.093.000	235.731	13.791	48.010	92.682	118.164	71.710

¹⁴⁵ *Türk Ekonomisi Dergisi*, Sayı 45-47, (Mart-Mayıs 1947), s. 157.

¹⁴⁶ *Etibank El Kitabı*, s. 59.

¹⁴⁷ Topçuoğlu, *a.g.m.*, s. 318.

¹⁴⁸ Topçuoğlu, *a.g.m.*, s. 323.

İkamet	4.036.24 4	-	2.424	25.226	46.487	40.627	19.082
Çocuk Primi	1.651.02 7	316.000	58.820	63.170	192.705	172.517	80.710
Tedavi	3.011.04 8	-	4.995	7.371	36.948	30.157	7.581
Kültür	727.729	60.010	-	7.415	52.462	16.002	25.846
Kaza, hastalık, doğum	5.915.91 6	827.605	39.000	71.203	152.402	229.344	95.884

Kuruma bağlı işletmelerde daimi doktor çalıştırmakta, sağlık hizmet bedelleri Etibank tarafından ödenmekteydi. Özellikle maden ve elektrik tesislerinin olduğu yerlerde personel için sosyal tesisler ve lojmanlar inşa edilmekteydi.¹⁴⁹

Tablo 13. Etibank'a ait tesislerin 1954'deki ikametgâh miktarları şöyleydi:¹⁵⁰

Tesis	Lojman	Pavyon
Ereğli Kömürleri İşletmesi	2110	102
Garp Linyitleri İşletmesi	600	36
Şark Kromları İşletmesi	72	2
Divriği Demir Madenleri İşletmesi	76	3
Murgul Bakır İşletmesi	196	8
Ergani Bakır İşletmesi	154	4
Keçiborlu Kükürtleri İşletmesi	20	2

Etibank'taki eğitim çalışmaları Sanayi Bakanlığı'nın girişimiyle İnsangücü Eğitim Müdürlüğü ile müessese ve işletmelerdeki eğitim şeflikleri vasıtasıyla 1964'te başladı. Banka, personeli için hizmet öncesi eğitim ve hizmet içi eğitim vermekteydi. Türkiye'de madencilikte açık işletmecilik, demir dışı madenlerin izabesi ve cevher zenginleştirilmesi konularında hizmet içi eğitim yapacak kuruluş bulunmaması nedeniyle Etibank'ın bu üç önemli iş alanındaki personelinin hizmet içi eğitimini sağlamak amacıyla 1970'de Ankara Eğitim Merkezi açıldı. Uygulamalar için ise 1974'te Seydişehir Pratik Eğitim Merkezi kuruldu.¹⁵¹

Aynı zamanda yabancı dil eğitimi için kurslar düzenlenmekteydi. Devlet Memurları Yabancı Diller Eğitim Merkezi'nde Etibank'a ayrılan kontenjan

¹⁴⁹ *Etibank El Kitabı*, s. 60.

¹⁵⁰ Topçuoğlu, *a.g.m.*, s. 317.

¹⁵¹ *Etibank Bülteni*, Sayı 13, (Haziran-Temmuz 1978), s. 7.

ile personele yabancı dil eğitimi verilmekteydi. Bunun dışında Seydişehir Pratik Eğitim Merkezi'nde yabancı dil laboratuvarı bulunmaktaydı.¹⁵² Kurs ücreti ile materyaller banka tarafından karşılanmaktaydı. Etibank, personel ve çocukları için eğitim bursu sağlamaktaydı. Ayrıca Etibank'ta on yılı aşkın bir süre görev yapan personelin ölmesi durumunda çocuklarından biri banka tarafından okutulmaktaydı. Her yıl yaklaşık 475 yüksekokul öğrencisi Etibank işletmelerinde staj yapmaktaydı. Etibank eğitim amaçlı olarak 1974'te yurt dışına 197 öğrenci göndererek bu uygulamada Millî Eğitim Bakanlığı'ndan sonra ikinci sırada yer almaktaydı.¹⁵³

Banka, yurt dışı ile gerçekleştirilen ticari ilişkilerde güven duyulan bir kurum olarak kendini gösterdi. Hükümet garantisine gerek duyulmadan “*Etibank garantisi*” ile ticari faaliyetlerin gerçekleştirildiği durumlar oldu.¹⁵⁴

Etibank 1954'ten itibaren “*işte eğitim*” politikası ile yurt içi ve yurt dışındaki personeline eğitim vermeye başlamıştır. Bünyesinde 1963 itibariyle 10.811 kişi istihdam edilmiştir.¹⁵⁵ Bu rakam 1965 sonu itibariyle 10.753 işçi, 1.756 memur ve 280 müstahdem ile 12.786'ya ulaşmıştır.¹⁵⁶

Etibank personelinin sağlığı kontrol altında olup aileler için bir “*sağlık yardım fonu*” oluşturulmuştu. Bunun dışında kişisel birikimlerin değerlendirileceği bir “*tasarruf ve kredi birliği*” ile “*tüketici kooperatifi*” kurulmuştu. İşçilerin yiyecek, giyecek ve bakım ücretleri banka tarafından karşılanmaktaydı. İşçilerin hak ve çıkarını korumak ve mevcut şartları iyileştirmek için 5 Eylül 1963'te bir işveren sendikası kuruldu. Grev ve lokavt hakkı tanındı. Personelin dinlemesi için Yalova'da ve Hazar gölünde kamp alanları açıldı.¹⁵⁷

Etibank bünyesinde; personelin hak ve hukukunu korumak, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak, taleplerini iletme, aralarında birlik ve dayanışma sağlamak, uzun vadeli kredi vermek, sermaye birikimi oluşturmak amacıyla faaliyet gösteren sendika, dernek ve kooperatifler arasında; Etibank Memurları Sendikası, Etibank Memur ve Müstahdemleri Arttırma ve Yardımlaşma Adi Ortaklığı, Etibank Topluluğu Memur ve Hizmetlileri Tedavi Yardım Derneği, Mahdut Mesuliyetli Etibank Memur ve Müstahdemleri İstihlâk Kooperatifi yer almaktaydı.¹⁵⁸

¹⁵² *Etibank Bülteni*, Sayı 104-105, (Kasım-Aralık 1987), s. 37.

¹⁵³ *Etibank Bülteni*, Sayı 5, (Ekim 1977), s. 8.

¹⁵⁴ Başgöze, a.g.m., s. 11.

¹⁵⁵ *Etibank Annual Report 1963*, Ankara 1963, s. 8.

¹⁵⁶ *Etibank El Kitabı*, s. 20.

¹⁵⁷ *Etibank Annual Report 1963*, s. 8.

¹⁵⁸ *Etibank El Kitabı*, s. 65.

Tablo 14. Kuruma ait müesseslerde 1941-1945 döneminde işçilere verilen yevmiye ve sosyal yardım miktarına bakıldığında:¹⁵⁹

Yıl	Ereğli Kömür İşletmesi	Garp Linyitleri İşletmesi	Ergani Bakır İşletmesi	Şark Kromları İşletmesi	Divriği Demir İşletmesi	Keçiborlu Kükürtleri İşletmesi
1941	1.65	1.84	1.16	1.05	1.23	1.19
1942	2.15	2.47	1.45	1.60	1.57	1.79
1943	2.89	3.42	2.76	3.09	3.02	2.17
1944	3.22	3.05	2.64	3.58	3.56	3.21
1945	3.49	3.03	2.79	3.46	3.79	3.30

Etibank'ın İzmir Cumaovası perlit tesisleri 1972'de faaliyete geçti. Perlit, başta inşaat ve kimya alanında olmak üzere birçok yerde kullanılmaktaydı. Etibank'ın ara duvar elemanı olarak kullanılan bu madeni çıkarmasıyla düşük maliyetli ve sağlıklı evler inşa edildi.¹⁶⁰

Ülkenin ekonomik bakımdan ilerlemesini sağlamak için Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlandı. 1963'te uygulamaya başlayan plan ile yapılan yatırımlara maden ve enerji temin etmek için banka tarafından 1960'da 84.575.000, 1961'de 56.100.000, 1962'de 110.494.000 lira kaynak aktarıldı. Planlı dönemden 1966'ya kadar geçen süreçte banka, enerjiye 2.655.000.000, kimyaya 550.000.000, madene 370.000.000, metalürjiye 79.000.000 lira sermaye ayırdı.¹⁶¹

Etibank 1958-1965 döneminde maden işletmelerine 254.542.000 lira işçilik ve 94.850.000 lira sosyal destek ile elektrik işletmelerine 99.145.000 lira işçilik ve 28.548.000 lira sosyal ödeme olmak üzere toplam 477.085.000 lira bir bütçe ayırarak ülkenin sosyal hayatına büyük bir katkı sağlamıştır.¹⁶²

Günümüzde dünya bor madeninin %73'üne sahip olan Türkiye'deki bor tuzu, Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı; Bandırma, Bigadiç, Emet ve Kırka bölgesindeki işletmelerden elde edilmekte ve pazarlanmaktadır.¹⁶³

Genel olarak değerlendirildiğinde Etibank modern madencilik Türkiye'de uygulamasına öncülük etti. İkinci Dünya Savaşı yıllarında iç piyasayı desteledi. Böylece sanayinin ayakta kalmasına katkı sağladı. Aynı zamanda işletmelerinde binlerce kişiye istihdam olanağı sundu. 1956-1965 döneminde yaklaşık 37.000.000 lira kurumlar vergisi ödeyerek, ekonomiye

¹⁵⁹ Topçuoğlu, *a.g.m.*, s. 315.

¹⁶⁰ *Etibank Bülteni*, Sayı 5, (Ekim 1977), s. 8.

¹⁶¹ *Etibank El Kitabı*, s. 54.

¹⁶² *Etibank El Kitabı*, s. 20.

¹⁶³ *Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü Bor Sektörü ve Etimaden*, s. 5.

önemli bir girdi sağladı.

Etibank, ağır çalışma koşullarının hâkim olduğu müesseselerinde personelin yaşam kalitesini arttırmaya yönelik uygulamaları da hayata geçirdi. Bu maksatla sosyo-ekonomik amaçlı birçok desteklemede bulundu. Bunlar arasında; yıllık izin hakkı, maaş iyileştirmeleri, periyodik sağlık denetimi, konut desteği ve kişisel gelişim uygulamaları yer almaktaydı. Tüm bunlar, zamanla diğer devlet kurumlarına da örnek teşkil etti ve yapısal dönüşüme neden oldu.

Sonuç

Türk Kurtuluş Savaşı'nın ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni gelişmiş ülkeler seviyesine ulaştırabilmek için çeşitli kalkınma hamlelerinin yapılması gerekiyordu. Bu maksatla Cumhuriyet Hükümetleri, ilk yıllardan itibaren ekonomi programlarında iktisadi ilerlemeyi sağlayacak faaliyetlere ağırlık vermeye başladı.

Süreç içerisinde yabancı şirketlerin elindeki madenler, nakil hatları ve enerji tesisleri millileştirildi. Devlet kontrolüne geçen bir kısım tabii kaynak, enerji ve nakil işletmelerinin yine bir kamu kurumu idaresinin ve kontrolünün altında faaliyetlerine devam etmesi amaçlandı. Bu doğrultuda Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleri ile 1935 yılında Etibank kuruldu.

Etibank madencilik, enerji ve bankacılık alanında çeşitli çalışmalarda bulundu. Böylece madencilik alanında; Ereğli Kömürleri, Şark Kromları, Garp Linyitleri, Divriği Demir Madenleri İşletmesi Müessesesi, Türkiye Kömür ve Satış Tevzi Müessesesi, Keçiborlu Kükürtlü İşletmesi Müessesesi, Türkiye Bakır İşletmesi Müessesesi kuruldu. Enerji sahasında ise; Sarıyar, Seyhan, Hirfanlı, Gediz, Akçay, Harbiye, Girlevik, Göksu, Hazar, Tortum, Sızır, Kovada, Maraş, Emet, İkizdere, Değirmendere, Kızılcabölük, Bendimahi, Botan, Çatalağzı, Tunçbilek, Sarıyar elektrik santralleri ve bankacılık işlemlerini gerçekleştirmek için birçok şehirde şubeler faaliyete geçti.

Etibank'a bağlı tüm bu müesseseler ve işletmeler ile ülkenin maden cevherleri çıkarıldı ve işlendi. Hammadde ve maden malzemesi alım ve satımı gerçekleştirildi. Maden ocağı işletme ve arama faaliyetlerinde bulunmak isteyen işletmelere ruhsatnameler hazırlandı. Elektrik santralleri açıldı. Üretilen elektriğin nakil işleri gerçekleştirildi. Ticari ortaklıklar kuruldu. Bankacılık faaliyetlerinde bulunuldu.

Yıllardır yabancıların elinde olup bakımsız ve verimsiz bir hale gelen maden ocakları, modern yöntemlerle azami verimin sağlandığı bir ekonomik varlık haline dönüştürüldü. Kömür, linyit, krom, bakır ve kükürt gibi

madenlerden yüksek kalitede ve miktarda üretim gerçekleştirildi. Böylece ülke ekonomisine büyük bir katma değer sağlandı.

Türkiye'nin kalkınması için hazırlanan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1934-1938) ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1938-1942) ile kurulan fabrikaların ve işletmelerin hammadde ve enerji ihtiyaçlarının önemli bir kısmı, Etibank'a bağlı maden ocakları ve elektrik santrallerinden elde edildi.

Etibank'a bağlı işletmeler 1933-1939 yılları arasında Türkiye'deki maden üretiminin %58'ini gerçekleştirdi. Banka, İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı 1940-1945 döneminde maden kömüründe %23, linyitte %295, bakırda %12 ve kükürtte %10 oranında bir üretim artışı kaydederek bu sıkıntılı dönemde ülkenin stratejik önemdeki maden gereksinimini büyük bir ölçüde karşıladı. Aynı zamanda 1939-1955 döneminde bakırın %100'ünü, kömürün %90'nını, demir ve kükürtün %88'ini, linyitin %76'sını ve kromun %37'sini tek başına üretti.

Etibank ilerleyen yıllarda yeni tesisler açarak farklı madenler de işlemeye başladı. Bunlardan 1980'li yıllarda wolfram, metal alüminyum, cıva, karpit, ferro silisyum ve borun %100'ünü, baritin %30'unu, kurşun ve çinkonun %8'ini üretti. Banka, enerji sektöründe ise 1937-1960 döneminde faaliyete geçirdiği; Çatalağzı, Kozlu, Maden, Soma, Tunçbilek, Sarıyar ve Hazer elektrik santralleri ile 1960'lı yıllarda ülke elektriğinin %46'sını karşıladı. 1985 yılı itibarıyla yaklaşık yirmi bin kişinin istihdam edildiği kurumun gayri safi satış miktarı 3.800.000.000 lirayı buldu.

Banka, maden işleri ve enerji üretim faaliyetleri dışında bünyesinde yer alan eğitim kurumları ile sanayileşen Türkiye'nin kalifiye eleman ihtiyacını karşılamaya yönelik çalışmalara öncülük etti. Ayrıca personelin çalışma hayatını düzenlemek ve yaşam seviyesini yükseltmek için sendikalar, dernekler ve kooperatifler kurdu. Bankacılık hizmetleri kapsamında sermaye ve kredi desteği sağladı.

Türkiye ekonomisine, sanayisine ve altyapısına önemli katkılarda bulunan Etibank, 1994'teki ekonomik krizden derinden etkilendi ve zarar etmeye başladı. Özelleştirme Yüksek Kurulu kararı gereği kurumun bankacılık kısmı 1998'de özelleştirildi. Ancak mali sıkıntıların giderilememesi üzerine Banka, 2000 yılında fona devredildi. Etibank'ın madencilik kısmı 1998'de Eti Holding Anonim Şirketi ve 2004'te Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü adı altında faaliyetlerine devam etti.

Fotoğraflar

Etibank'ın ilk Genel Müdürü İlhami Nafiz Pamir

ETIBANK MARSİ

Söz ve Müzik
SERDAR ÖZTÜRK

Intro.

Şan

E ti bank'ın e ri gir güç lü e li her ye re.
E ti bank ham le si dir ka ya la ra sap la nan.

rük se len ga ni gi bi dö nü gür cev her le re.
Bir u zun yol cu luk ta ma den ci lım ba la rı

Ha sı so ler o lu gur ma den da mar la rın dan.
Şu dam la sı de gil dir a lın lar da tep la nan.

Bu ga rı lar o ku nur ta rih yap rak la rın dan.
Uy gar lı 9a can ve rir par lak ter dam la la rı.

Mük ta lan mış bay ra 9ı mu vi sa rı kir mi sı.

E ti Bank'ın il ke si çağ dag uy gar lık ha sı.

Etibank Marşı

Etibank'ın Ankara Bankalar Caddesi'nde yer alan ilk Genel Merkez Binası'nın günümüzdeki görüntüsü (17 Mart 2018)

Etimaden İşletmeleri Genel Müdürlüğü Binası (20 Mart 2018)

Tablolar

Genel Müdür	Görev Başlangıç Yılı	Görev Bitiş Yılı
İlhami Nafiz Pamir	20.11.1935	7.10.1939
Reşit Osman Gencer	7.10.1939	7.11.1942
Kemal Türkömer	7.11.1942	14.4.1947
Ferit Nazmi Gürmen	25.12.1944	14.2.1951
Hikmet Rauf Sarper	14.2.1951	28.2.1951
Cemil Gökçen	28.2.1951	31.8.1953
İhsan Mocan	31.8.1953	23.9.1953
Cevdet Aydmelli	23.9.1953	16.3.1957
Emin İplikçi	16.3.1957	17.9.1957
Sabih Duralı	17.9.1957	14.5.1958
İhsan Topaloğlu	14.5.1958	29.1.1959
Burhan Ulutan	29.1.1959	27.5.1960

Etibank'ta 1935-1960 döneminde görev yapan genel müdürler ve görev süreleri. Kaynak: *Etibank El Kitabı*, Haz. Orhan Karul, Ankara 1967, s. 13-15.

Lira	Ereğli Kömür İşletmesi	Garp Linyitleri İşletmesi	Divriği Demir İşletmesi	Bakır İşletmeleri	Şark Kromları İşletmesi	Keçiborlu Kükürt İşletmesi
Gelir	55.374	7.276	1.406	3.952	2.863	1.498
Gider	2.363	1.615	620	1.601	240	35
Kâr	12.294	1.651	177	-	1.230	385

Etibank bünyesinde faaliyet gösteren madenlerin 1945'teki satış gelirleri ile kâr-zarar oranları. Kaynak: *Türk Ekonomisi*, Sayı 45-47, (Mart-Mayıs 1947), s. 160.

Kaynakça**Arşiv Belgeleri**

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.10.0.0. Yer No: 166.156.2.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.10.0.0. Yer No: 138.987.1.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01.02. Yer No: 59.88.14.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01.02. Yer No: 6.56.12.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01.02. Yer No: 42.8.7.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01.02. Yer No: 45.35.17.
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.18.01.02. Yer No: 88.98.4.

Kitaplar

- Atatürk ve Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si*, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara 1981.
- Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Haz. Utkan Kocatürk, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1999.
- Cumhuriyetimizin 50. Yılında Etibank*, Güven Matbaası, Ankara 1973.
- Eti Bank 1935-1945*, Haz. Aslan Tufan Yazman, Ankara 1945.
- Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü Bor Sektörü ve Etimaden*, Ankara 2018.
- Etibank*, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu, İstanbul 2009.
- Etibank Annual Report 1963*, Etibank, Ankara 1963.
- Etibank 1949*, Etibank, Ankara 1949.
- Etibank El Kitabı*, Haz. Orhan Karul, Etibank Ankara, 1967.
- Etibank ve Faaliyetleri*, Etibank Matbaası, Ankara 1982.
- Eti Bank Kanunu*, Ulus Basımevi, Ankara 1935.
- Etibank'ın Türkiye'nin Enerji Davasında Hizmetleri*, Etibank, Ankara 1957.
- Kutay, Cemal, *Celâl Bayar*, II, Kenan Basımevi, İstanbul 1939.
- On Beşinci Yıl Kitabı*, Cumhuriyet Halk Partisi, Ankara 1938.
- Özeken, Ahmet Ali, *Türkiye Kömür Ekonomisi Tarihi*, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul 1955.
- Sağlam, Dünder, *Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Yapısı ve Zarar Nedenleri*, Kalite Matbaası, Ankara 1980.

Tezel, Yahya Sezai, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Olgaç Matbaası, Ankara 1982.

Türkiye Cumhuriyetinin İkinci Sanayi Planı 1936, Haz. A. Afet İnan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1973.

Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları (1984-1998), T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara 1998.

Ulutan, Burhan, *Etibank 1935-1985*, Etibank Matbaası, Ankara 1987.

Varol, Çiğdem, *Bakırın Hidrometalürjik Yolla Eldesi*, İstanbul 1987.

Yazman, M. Ögüt, *Türkiye’nin Ekonomik Gelişmesi*, Tisa Matbaacılık Sanayii, Ankara 1973.

Makaleler

Aksoy, Sıddık, “Cumhuriyet Dönemi Madenciliğinde Etibank”, *Etibank Bülteni*, Sayı 79, (Ekim 1985), Ankara 1985, s. 22-26.

Ardel, Ahmet, “Cumhuriyet Devrinde Endüstri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 3-4, (1943), s. 316-351.

Aysan, Mustafa A., “Atatürk Devletçiliği ve Sonraki Uygulamalar”, *Atatürk ve Cumhuriyet Dönemi Türkiye’si*, Ankara 1981, s. 154-196.

Aysan, C. Z., “Endüstri Hayatımızda Mühim Bir İnkılâp Zonguldak Kömür Havzamızın Devletçe İşletilmesi”, *Karaelmas Zonguldak Halkevi Dergisi*, Sayı 3, (1940), Zonguldak 1940, s. 8-10.

Başgöze, Cemil, “Etibank”, *Etibank Dergisi*, Sayı 1, (Mayıs 1961), s. 3-25.

Bekişoğlu, Kıracı Ali, “Türkiye’de Krom Madenciliği”, *Madencilik Dergisi*, Sayı 2, (Kasım 1961), s. 305-315.

Erbilen, Süheyla Üçışık - Şahin, Güven, “Enerji Coğrafyası Kapsamında Türkiye’de Linyit”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı 33, (Ocak 2015), s. 135-160.

Ergen, Kenan “Kalkınan Türkiye’nin Elektriklendirilmesi ve Etibank’ın Hizmetleri”, *Etibank Dergisi*, Sayı 1, (Mart 1967), s. 29-32.

Hiç, Mükerrerem, “Atatürk’ün İktisadi Alandaki Görüş ve Politikaları”, *Atatürk ve Cumhuriyet Dönemi Türkiye’si*, Ankara 1981, s. 126-153.

Topçuoğlu, Hâmede “Etibank ve Sosyal Politikası”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XIII, Sayı 1-2, (1956), s. 287-328.

Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu, “Dünyada ve Türkiyede Enerji Üretiminde Kömürün Yeri ve Geleceği”, *Bilimsel Madencilik Dergisi*, Cilt: XIII, Sayı 1, (1974), s. 11-25.

“Eti Bank 1935-1945”, *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, Cilt: 34, Sayı 34, (1945), s. 316-318.

Zarakolu, Avni, "Türkiyenin Maden ve Enerji Ekonomisinde Etibank", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı 1, (1958), s. 165-194.

Sürelî Yayınlar

Anadolu Gazetesi

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Aydın Tarihi

Bakış Dergisi

Bilimsel Madencilik Dergisi

Cumhuriyet Gazetesi

Doğu Coğrafya Dergisi

Etibank Bülteni

Etibank Dergisi

İktisadi Yürüyüş Dergisi

Karaelmas Zonguldak Halkevi Dergisi

Maden Tetkik ve Arama Dergisi

Türk Coğrafya Dergisi

Türk Ekonomisi Dergisi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

T.C. Resmî Gazete

Ulus Gazetesi

Elektronik Kaynaklar

<http://www.taskomuru.gov.tr/index.php?page=sayfagoster&id=7>: (Erişim tarihi: 15 Ekim 2018.)

<http://www.gli.gov.tr/kurulus.html>, (Erişim tarihi: 15 Eylül 2018)